

LUND UNIVERSITY

Där orden är hjältarna

En stilanalys av Claques Pellaböcker

Theander, Birgitta

1999

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Theander, B. (1999). *Där orden är hjältarna: En stilanalys av Claques Pellaböcker*. [Masteruppsats, Litteraturvetenskap].

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

DÄR ORDEN ÄR HJÄLTARNA

En stilanalys av Claques Pellaböcker

LIV 014

Birgitta Theander

D-uppsats
Litteraturvetenskapliga institutionen
Lunds universitet
Vt 1999
Handledare: Birger Hedén

I N N E H Ä L L

INLEDNING.....	1
KORT PRESENTATION AV PELLABÖCKERNA.....	3
STILANALYS.....	3
A. ORD.....	5
1. SAOL -, -.....	6
2. SAOL -, +.....	6
3. SAOL +vard, +vard samt SAOL +vard, +.....	7
4. Högtidliga ord.....	7
5. Gammaldags ord.....	7
6. Dialekt.....	8
7. Kortformer.....	8
8. Härmande ord.....	9
9. Anföringsord.....	10
10. Moderation och tvekan.....	11
B. MENINGAR.....	11
11. Utelämnat "jag".....	11
12. Utropstecken i klump.....	12
13. Krånglig meningsbyggnad.....	12
14. Utelämnat bindeord.....	12
15. Upprepad talare.....	13
16. Resonemang.....	13
C. RETORISKA FIGURER.....	14
17. Antites.....	14
18. Paradox.....	14
19. Parallellism.....	15
20. Vits.....	16
21. Zeugma.....	16
22. Hopning.....	16
23. Hyperboler.....	17
24. Underdrifter.....	17
25. Metonymer.....	18
26. Besjälning.....	19
D. BILDSPRÅK.....	19
27. Bildspråk totalt.....	19
28. Liknelser.....	20
29. Metaforer.....	20
30. Kvarhållen bild.....	21
31. Negationer.....	21
32. Matbilder.....	21

E. ÖVRIGT.....	22
33. Emotion blir sensation.....	22
34. Omskrivning.....	23
35. Överhoppade led.....	23
36. Plötsliga stilbrytningar.....	23
37. Allusioner.....	23
PELLAS UTVECKLING.....	24
STILPROFILER.....	25
PELLAS STIL.....	27
KORT SAMMANFATTNING.....	29
FREKVENSTABELL.....	30
DIAGRAM 1.....	31
DIAGRAM 2.....	32
LITTERATURFÖRTECKNING.....	33

I N L E D N I N G

Rose Lagercrantz, författare och dramapedagog, skriver:

"Välsignad vare den sommaren som var så outhärdlig att det inte fanns annat att göra än att spärra in sig i sitt rum, där det inte fanns annat att läsa än *Pellas bok* av Claque. Jag minns ännu hur motvilligt jag tog den från hyllan och började bläddra i den... sen dröjde det inte länge förrän allt blev annorlunda."¹

Gun-Britt Sundström, författare och stilexpert, berättar från sin tid på Journalisthögskolan:

" - Hur kom förresten du på idén att bli journalist? [---] - Claque och Kierkegaard, säger jag. *Pellas bok*. Pella är en besläktad själ; Pella blir journalist; alltså--"²

Själv satt jag för ett par månader sedan tillsammans med några medelålders vänner och bekanta kring ett kaffebord. Plötsligt vände sig någon till mig med en artig fråga: "Vad ska din D-uppsats handla om då?" Som vanligt förut-satte jag att ingen normal människa har något intresse för, eller minne av, gamla flickböcker. Så jag sneddade in lite försiktigt: "Jo, jag vet inte om ni känner till en författare som hette Anna-Lisa Wärnlöf? Hon skrev kåserier under namnet Claque, och i slutet av femtiotalet gav hon ut en flickbok..." "Pella!" skrek alla unisont, och allas mungipor gled upp till öronen. ("Det var som att dra i en tåt", för att citera Pella själv.) *Alla* kände till Pella, och mindes henne uppenbarligen med förtjusning.

Vad var det då som var så speciellt med Pellaböckerna?

Söker man svaret på den frågan i handböckerna om barn- och ungdomslitteratur, får man en delvis missvisande bild, anser jag. Man får uppfattningen att Claque markerar ett avstånd till flickboken som genre, att hon driver med dess gamla mönster. Vivi Edström skriver att Pellaböckerna delvis är "skrivna som pastischer på flickböcker".³ Ulla Lundqvist påstår t.o.m. att de parodierar flickboksgenren.⁴ Lars Furuland m.fl. poängterar Pellas likhet med konventionella flickbokshjältinnor, bl.a. hennes föräldralöshet, och antyder att hon sedan avtecknar sig mot dessa schabloner som en "upprorisk hjälte".⁵ Även Rose Lagercrantz påpekar att "lite lätt föräldra-

¹ Rose Lagercrantz, "Lyckan att äga en bok", *Bokuppslaget* 1990:4, s. 13.

² Gun-Britt Sundström, "Nu kan det sägas!" *Ett jag-var-där-reportage från Journalisthögskolan*, Stockholm, 1970, s. 52.

³ Vivi Edström, "Värderingar i ungdomslitteraturen", *Ungdomsboken. Värderingar och mönster*, red. Edström/Hallberg, Stockholm, 1984, s. 30.

⁴ Ulla Lundqvist, "Hur ser en 'ungdomsroman' ut?", *Läsning för barn. Orientering i dagens barnlitteratur*, red. Ambjörnsson/Strömstedt, Stockholm, 1983, s. 191.

⁵ Lars Furuland/Mary Ørvig/Sonja Svensson, *Ord och bilder för barn och ungdom, del 3 Ungdomslitteraturen*, Stockholm, 1994, s. 316.

lös [---] måste man vara i en barn- och ungdomsbok".⁶

Men Pella var faktiskt föräldralös långt innan hon blev flickbok. Hon och hennes närmaste familj (Farmor, Farfar och lille kusin Jerker) hade existerat i flera år i Claques kåserier i Svenska Dagbladet, när en förlagsredaktör kom på idén att be Claque skriva en flickbok.⁷ Föräldralösheten är ingalunda någon parodisk eftergift åt genren.

Innehållet i Pellaböckerna följer i stora drag mönstret i flickböckerna, även om vissa klassiska situationer får ny upplösning. Det handlar om en ung flickas tankar om livet, om kamrater, skola, kärlek och yrke. Pellaböckerna visar, skriver Boel Westin, "an affinity with the Bildungsroman"⁸, och detta har hon även sagt om hela flickboksgenren.⁹

Nej, det kan inte vara innehållet som gör Pellaböckerna så speciella. Inte heller är det berättarformen. Böckerna (utom den sista) är skrivna i dagboksform, och det är en traditionell form i flickbokssammanhang. (Däremot kan jagformen vara en bidragande orsak till den starka identifikation som många tydligen har känt med Pella. Men det är inte hela förklaringen.)

I en artikel om Pellaböckerna skriver Rose Lagercrantz någonting mycket intressant: "Som jag ser det finns det två stora linjer inom barn- och ungdomslitteraturen. En som leder till hjältarnas och äventyrens värld. Den andra är den där läsarens verklighet plötsligt bekräftas och i de böckerna är det orden som är hjältarna. Det mesta som sker händer i språket, men träffas vi av en sådan bok, träffas vi i kärnan".¹⁰

Pellaböckerna hör naturligtvis till denna andra sort. Men det gör ju även många andra flickböcker. Kärnpunkten här, menar jag, är ordet "språket". Hur ser detta språk ut? Hur formulerar Pella sin verklighet, vilket språk är det som skapar just den attityd som är Pellas, och som har gjort så starkt intryck på många läsare? Med andra ord: hurdan är *stilen* i Pellaböckerna?

Märkligt nog har ännu ingen, mig veterligt, undersökt Pellas stil. I handböcker och recensioner står det bara "humoristisk", "klarögd", "rapp", precis som det står om väldigt många andra flickböcker. "Intellektuell" och "underfundig" har också sagts. Men vad *innebär* detta?

För att få svar på den frågan har jag försökt göra en stilanalys av böckerna, och resultatet av undersökningen presenteras i denna uppsats. Uppsatsens syfte är alltså att klarlägga hurdan stilen är i Pellaböckerna, och med vilka medel den har skapats.

⁶ Rose Lagercrantz, 1990, s. 13.

⁷ Claque, "Så kom de till: Pella", *Skolbiblioteket*, 1965:2, s. 53.

⁸ Boel Westin, *Children's Literature in Sweden*, Stockholm, 1996, s. 37.

⁹ "Som helhet kan man karaktärisera flickboken som en kvinnlig utvecklings- och bildningsroman." Boel Westin, "Flickboken som genre", *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*, red. Toijer-Nilsson/Westin, Stockholm, 1994, s. 13.

¹⁰ Rose Lagercrantz, "Det är jag som är Pella", *Expressen* 1993.07.03.

KORT PRESENTATION AV PELLABÖCKERNA

1. *Pellas bok*, 1958 (förkortas i uppsatsen P1): Pella är 15 år och reser till en prästgård i Småland för att bli konfirmerad. Här tillbringar hon några sommarveckor, tillsammans med sju andra flickor, samt Hasse som är yngst.
2. *Pellas andra bok*, 1959 (P2): Pella är nu hemma i sin skånska småstad. Egentligen bor hon på landet, men skola och kamrater finns i staden. Hon förälskar sig i nyinflyttade Ulf Jacob Lennerbom.
3. *Pella i praktiken*, 1960 (P3): Efter en tripp till Paris med kusin Måns, får Pella anställning som volontär på en tidning. Hon har författarambitioner.
4. *Lennerboms*, 1965 (P4): Några år har gått. Pella och Ulf Jacob letar efter bostad och gifter sig. Pella slutar på tidningen, men fortsätter skrivandet hemma.

STILANALYS

Som all annan litterär tolkning blir en stilanalys alltid i viss mån subjektiv. Själva begreppet "stil" innefattar, åtminstone enligt stilforskaren Peter Cassirers definition, textens effekt på läsaren. ("[S]til är en relation mellan textens form och innehåll och dess effekt."¹¹) Om man i vetenskapligt objektivitetsnit försöker beskriva en texts stil utan alla personliga värderingar, hamnar man i en rent lingvistisk beskrivning, som dels blir oändligt omfattande (varje begränsning är ju ett subjektivt val) och dels missar själva poängen. Vad en stilanalys är ute efter är vilka egenskaper som ger texten dess speciella karaktär, d.v.s. varför vi upplever den som vi gör.

Därför är den gamle tyske stilforskaren Leo Spitzers metod fortfarande högst aktuell, en metod som "bygger på intuition, såsom Leo Spitzer brukade understryka [---] och utnyttjar forskarens stilkänsla."¹² "Den egna intuitionen är således den givna utgångspunkten för stilanalys".¹³

Min stilanalys utgår följaktligen från mina egna bedömningar. Jag har inte gått efter något givet kontrollschema, utan valt ut de egenskaper i texten som jag finner anmärkningsvärda. Men för att inte analysen ska stanna på ett impressionistiskt plan, har jag därefter räknat ut frekvenserna för alla de olika egenskaperna.

Dessa siffror är intressanta i sig själva, men de blir naturligtvis ännu intressantare om de jämförs med andra. Det gäller då att hitta en text (en s.k. norm) som är lämplig att jämföra med. Normen bör ligga så nära den undersökta texten som möjligt vad gäller alla andra faktorer än just stilen.

¹¹ Peter Cassirer, *Stilistik & stilanalys*, Stockholm, 1993, s. 131.

¹² Nils Erik Enkvist, *Stilforskning och stilteori*, Lund, 1973, s. 170.

¹³ Peter Cassirer, 1993, s. 131.

Som norm för min Pella-analys har jag valt Nan Ingers *Din Christina*. Den hör till samma genre som Pellaböckerna, nämligen flickboken. (Båda är i allt väsentligt flickböcker, även om man vid den här tiden började föredra termen "ungdomsbok"); den utkom 1958, samma år som den första Pellaboken; den tillhör liksom Pellaböckerna "de s k kvalitetsförlagens utgivning"¹⁴; det finns några gemensamma drag i innehållet; och den är liksom Pellaböckerna skriven i jagform: boken utgörs av Christinas brev hem från sin vistelse i England. "The epistolary novel has been described as bearing a close affinity to the diary novel, particularly with respect to simultaneity, the epic situation and the intimate, personal presentation of the story" skriver Bertil Romberg.¹⁵ Just denna närhet till Pellas dagboksform har jag sett som väsentlig för att urskilja de stildrag som inte direkt beror på berättarformen.

Eftersom jag alltid har misstänkt att den speciella stilen i Pella-böckerna har någonting att göra med Claques bakgrund som kåsör, har jag velat undersöka även denna relation. Därför har jag tagit med ytterligare en norm: en kåserisamling av Claque. Hon gav ut fyra sådana, varav den sista utkom 1958, samma år som *Pellas bok* och *Din Christina*. Här har jag dock valt *Om ni behagar*, som utkom året innan, eftersom den handlar om just Pella och hennes miljö. (Det finns ytterligare en kåserisamling om Pellas familj, *För läsarens skull*, men den utkom redan 1954.)

Det primära är att analysera Pellaböckerna. De andra böckerna, "normböckerna", får bara bilda bakgrund. Därför utgår jag hela tiden från Pella när jag väljer stilvariabler. Jag tar upp sådana stilelement som är påfallande i Pellaböckerna, medan sådana som kanske är karaktäristiska för de andra böckerna inte nämns. Därför blir, vill jag understryka, bilden av normböckerna inte heltäckande, eller rättvisande, för dem.

De företeelser jag har undersökt, och som jag kallar stilelement eller stilvariabler, har jag delat in i fem huvudavdelningar: ord, meningar, retoriska figurer, bildspråk och övrigt. Sammanlagt har jag undersökt 37 stilvariabler.

Eftersom de sex böckerna är av olika omfattning, har jag, för att få siffrorna direkt jämförbara, låtit antalet förekomster (exempelvis 20 förekomster av någon egenhet i en viss bok) divideras med bokens omfattning (exempelvis 71.747 ord). Denna kvot blir förstas alltid ett mycket litet tal (i detta fall 0,000279), och för att få hanterligare siffror har jag multiplicerat

¹⁴ Bedömningen är Sonja Svenssons i "Ett släkte för sig. Om åldersbarriärer i den svenska ungdomsboken 1950-1975", *Kring den svenska ungdomsboken. Analys, debatt, handledning*, red. Lundkvist/Svensson, Stockholm, 1981, s. 14. Svensson har dessutom låtit just *Pellas bok* och *Din Christina*, tillsammans med tre andra böcker, representera 1958 års ungdomsbok-utgivning.

¹⁵ Bertil Romberg, *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel*, Stockholm, 1962, s. 46.

alla tal med 100.000 (resultatet blir då 27,9). Det är denna siffra som står i frekvenstabellen (s. 30). Man kan uttrycka det så här: Siffran i tabellen anger hur många gånger en viss egenhet skulle förekommit om bokens omfång hade varit 100.000 ord.¹⁶

A. ORD

Pella avskyr sin tillgjorda modersmåslärare, Spastara. ("Hon är av oss döpt efter Lidners 'Spastaras död' - en känslig bit."¹⁷)

När Pella en gång har använt ordet "flamrött" i en uppsats, har hon fått ett frågetecken i kanten; ordet finns inte, säger Spastara. Jo, det finns, svarar Pella, det står ju där, "och betydelsen framgår av sammanhanget - om det nu skulle vara någon som inte fattar den ändå." (P2 66) Då får Pella en pinne (uppskrivning) för näsvishet. Det tycker hon är förstäligt.

Men dagen därpå kommer en hjälpsam klasskamrat och har hittat ordet "flamrött" hos Karlfeldt. Spastara stryker då frågetecknet i Pellas uppsats och medger att ordet finns! "Jag sa, att om ordet inte finns för att jag har hittat på det, utan bara för att Karlfeldt har hittat på det, ska jag be att få tillbaks frågetecknet i marginalen. Spastara stirrade på mig som om jag hade varit Hamlets faders vålnad, och så fick jag pinne för näsvishet.

Den pinnen tycker jag är typisk för Spastaras låga natur!" (P2 67)

Den här anekdoten tycker jag säger mycket om Claques eget förhållande till språket. Hennes böcker flödar av språklig fantasi och nyskapande. Detta är åtminstone det allmänna intryck jag får vid läsningen, och för att försöka få något mått på detta har jag gjort så här:

Alla ord som jag uppfattar som "stilmarkörer", d.v.s. som på något sätt avviker från ett normalt språkbruk - vanlig korrekt vardagssvenska - har jag samlat i en lång lista. Den innefattar alla möjliga stilkaraktärer, från extra högtidliga ord till slang och svordomar. Listan på sådana stilmärken, från alla sex böckerna tillsammans, uppgår till ca 900 olika ord. (Den redovisas inte här i sin helhet; den är bara mitt arbetsredskap.)

¹⁶ När det gäller ordförrådet får man egentligen inte göra sådana lineära jämförelser, eftersom man vet att dess struktur är olika i texter av olika längd. Mina böcker är dock såpass lika till omfånget, att jag har struntat i detta. Allvarligare är, att kåserierna kanske egentligen borde bedömas som fristående korta texter. Här finns en svaghet i mina beräkningar.

¹⁷ Claque, *Pellas andra bok*, s. 65. I fortsättningen betecknas citat ur undersökningens böcker med signatur (P1-P4, O eller D), samt sidnummer.

Alla dessa ord har jag slagit upp i Svenska Akademiens ordlista. Efter-
som denna är normerande för svenska språkets ordförråd, kan man med Spastara
säga att ord som inte tagits med där "inte finns". Jag har markerat dessa
med ett minus i min lista. De som "finns" har fått ett plus. Men även de ord
som finns kan ju vara accepterade i olika grad, och jag har därför särskilt
markerat de ord som SAOL betecknar med *vard* (hos mig blir då beteckningen
+vard).

Men, invänder någon nu, de ord som finns idag kanske inte fanns igår?
Det intressanta är väl hur orden i Pellaböckerna avtecknar sig mot den
tidens språk?

Just det, och därför har jag grävt fram den SAOL som gällde när Pella-
böckerna skrevs, och slagit upp alla orden även i denna utgåva. Därigenom
har jag fått en ganska intressant överblick över utvecklingen. (Givetvis
kan skillnader här bero på att urvalsprinciperna har varit olika i SAOL
1950 resp. SAOL 1986. Tyvärr får man inte särskilt klara besked om dessa
principer i deras förord.)

1. SAOL -, -

Jag tänker nu gå igenom de viktigaste av de ordgrupper jag på detta
sätt har fått fram, och jag börjar med den mest extrema gruppen "SAOL -, -",
d.v.s. de ord som varken "fanns" 1950 eller "finns" idag.

Här finns många "härmande" eller "dialektala" ord, vilka jag återkommer
till senare. Men också många andra typer, t.ex. Claques egensinniga samman-
sättningar: blyertsknorr, tussemörker, lortlåbba, sabbatskruka, plocktremor.
Gruppen innefattar även ord som förekommer i SAOL, men inte i denna form
eller betydelse (som verbet "palavra"; eller "platta" i betydelsen grammo-
fonskiva).

Av tabellen (s. 30) framgår att P2 ligger klart över de andra Pellaböck-
erna när det gäller ord som inte "finns". Även P1 har ganska många sådana,
medan däremot ordfantasin tycks ha blivit mindre i de två sista böckerna.

Jämför man Pellaböckernas genomsnitt med *Din Christina*, så ligger Pella
sex gånger högre! (116,5 mot 19,2). Å andra sidan är Claque ännu djärvare
i sina kåserier: här är frekvenstalet dubbelt så stort som hos Pella! Skill-
naderna är stora, och hela denna grupp är alltså en viktig stilmarkör.

2. SAOL -, +

Nästa grupp är de ord som inte "fanns" 1950, men som har uppstått eller
accepterats senare. Här finner vi många vardagliga ord som illrött, bulligt,
mallstropp, grunna på. Men också många ovanligare, som knorvade sig, ryar,
pimpinetta. Dessutom finns en hel del ord som SAOL bedömer som provinsiella,
som däkor och skrömt. Detta är ju märkligt, eftersom dessa ord knappast kan
vara nya. Antingen har dialektuttrycken blivit mer allmänt spridda på senare
tider, eller också handlar det om olika urvalsprinciper hos SAOL.

Tabellen visar samma tendens som för den förra gruppen, fastän skillna-
derna är mindre.

3. SAOL +vard,+vard samt SAOL +vard,+

Det finns en stor grupp ord i Pellaböckerna som SAOL betecknade med *vard* 1950 och som fortfarande 1986 har denna beteckning. Sedan finns det en liten grupp ord som ansågs *vard* 1950 men som numera tycks helt salongsfäliga. För min del kan jag inte uppfatta någon skillnad i ordtyper mellan de här grupperna, och de visar samma tendens, så jag för samman dem i en gemensam grupp. Det rör sig om vanliga ord med låg stilnivå som tjafsa, plugga, känka, slurk, vrickad.

I tabellen kan vi se att siffrorna för den här gruppen bildar ett helt annat mönster. *Din Christina* ligger visserligen fortfarande lägst, men den har tagit ett rejält kliv uppåt. Och Pellaböckerna har gått förbi *Om ni behagar* och ligger i topp när det gäller vardagliga ord.

Hittills har alla diskussioner kring orden handlat om deras eventuella förekomst i Svenska Akademiens ordlista. Nu lämnar vi SAOL och närmar oss orden från ett annat håll: vi ska titta på deras stilkarakterer. Här utgår jag från mina egna bedömningar.

4. Högtidliga ord

Vissa ord är speciellt uppstyltade eller skriftspråkliga, såsom fader, brevledes, ty, därstädes. Jag kallar dem högtidliga. I Pellaböckerna kan man här se en tydlig utveckling från den första bokens frekvenstal 39,0 till den sista som har endast 11,5. Detta beror delvis på att Pella i P1 travesterar bl.a. sin farfars affärsbrevsstil. Men hon glider själv lätt in i dessa tonfall, framförallt när hon skriver hem till Farmor.

I *Din Christina* finns betydligt färre högtidliga ord än i Pellaböckerna. I *Om ni behagar* finns däremot väldigt många fler, och det är något man omedelbart slås av när man läser dessa kåserier. Tonfallet i dem är ofta närmast preciöst. Men det beror också på att inga människor i boken, utom barnen, någonsin säger "du" till varandra: "Jaså – menar Bruno vad som är komprometterande för *Bruno*?" frågar majorskan (Farmor) sin egen man. (O 65) Och eftersom denna bok till mycket stor del består av dialoger, får detta en stark stilistisk genomslagskraft; språket verkar uppstyltat.

5. Gammaldags ord

En annan kategori ord, som ofta ligger nära de högtidliga, är de gammaldags orden. De kan gälla både ting (atenienn, lingerier) och företeelser (bannor, löga sig). Här finns ingen entydig utveckling inom Pellaserien, men det kan vara värt att notera att P2 har lägst siffra. Det kommer att visa sig i andra variabler att P2:s stil gärna drar sig mot det nutidsbetonade.

Vad gäller normböckerna ser vi precis samma mönster som i den förra variabeln: *Din Christina* ligger lågt och *Om ni behagar* mycket högt.

6. Dialekt

Dialekt förekommer på två helt olika sätt hos Claque, vilket har gjort räkningen av dialektala ord lite problematisk. Dels finns det långa avsnitt (någon gång i Pellaböckerna, men oftare i *Om ni behagar*) där allt skrivs i en uttalshärmande dialektal stil: "Annars ä'n inte så egen som'n sir ut." (O 34) Dels förekommer enstaka dialektala ord ensamma i en i övrigt "normal" kontext. Jag har valt att räkna alla ord som uppträder ensamma, eftersom effekten ofta blir störst då, medan i de långa avsnitten bara speciellt annorlunda ord räknas; inte de ord som enbart har ett dialektalt uttal. Avvägningen har nog tyvärr inte alltid blivit konsekvent.

Frekvenstalet för P1 är högst av alla här. Men även de andra Pella-delarna har ganska hög frekvens dialekt. *Om ni behagar* ligger dock högre än Pellas genomsnitt. Att *Din Christina* totalt saknar dialektuttryck kan förstås ha att göra med att handlingen utspelas i ett främmande land.

Vad har då dialekten för funktion? De enstaka orden uppfattar jag som författarens eget skånska idiom som tillåts skina igenom; det känns äkta och riktigt.¹⁸ I de längre avsnitten är det alltid någon lantis eller stockholmare som verkar lite löjlig genom sitt språk. Dialekten används då, som Ulf Boëthius uttrycker det, som en "kalembur", ett språkligt skämt.¹⁹

7. Kortformer

Ordet "klassisar", alltså en kortform för klasskamrater, förekommer en gång i P1 (vilket ger frekvenstalet 1,4). Men i P2 har frekvenstalet stigit till 21,0. I P3 och P4 förekommer inga sådana förkortningar alls.

Här sticker alltså P2 ut skarpt jämfört med de andra delarna. Det är ett slags ungdomsjargong som odlas här. Förkortningarna gäller ofta skolans värld: moppe (modersmål), mattegubben. P2 är den enda boken som handlar direkt om skolan. Men även i P1 samlas ju ett gäng skolungdomar, och det kunde varit rimligt att de talade likadant där, på konfirmationslägret. Att de inte gör det, tyder på att bokens miljö inte är den enda avgörande faktorn, utan att Claque har ändrat sin stilkaraktär även av andra orsaker. Kan detta vara en tidig känning av den "jeansprosa"²⁰ som skulle bli så dominerande i ungdomsböckerna senare under 60-talet och framöver? Detta

¹⁸ Jag vet egentligen inte om Anna-Lisa Wärnlöf talade skånska. I den självbiografiska *Boken om Agnes* blir hon retad för sitt stockholmska uttal, när hon som nyinflyttad sexåring börjar skolan i Malmö. Men sedan bodde hon såvitt jag förstår länge i Malmö, och nästan alla hennes berättelser utspelas i Skåne. Om hon inte själv talade skånska, bör hon åtminstone ha känt sig hemma med dialekten.

¹⁹ Ulf Boëthius, "Konsten att göra sig rolig. Skazen i Astrid Lindgrens *Emil i Lönneberga*", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* 1990:3, s. 54.

²⁰ Lars Furuland/Mary Ørvig, *Ord och bilder för barn och ungdom, del 2 Utblick över barn- och ungdomslitteraturen. Debatt och analys*, 1986, s. 300.

uttryck står för en avgränsad ungdomsjargong. Men i uttrycket innefattas också en protest mot vuxenvärlden, en protest som inte finns hos Pella. Detta visar sig också i att Pellas ungdomsjargong hela tiden balanseras av ett rikt varierat övrigt ordförråd. Någon språklig torftighet blir det aldrig frågan om. Och i de följande delarna är alltså kortformerna helt bortlagda.

8. Härmande ord

Det finns en typ av ord som mer än någon annan är karaktäristisk för Pellaböckerna. Jag kallar dem "härmande".

Till att börja med har vi de *ljudhärmande*, onomatopoetiska, orden. Många sådana ord är så vanliga att de inte finns med på min stilmarkör-lista överhuvudtaget. Många finns med på listan men är inte unika; det är ord som *hojta*, *bröla*, *knattra*. *Claque* nöjer sig dock inte med dessa, utan hittar på egna: *kyrkklockorna binglar och bånglar*, *barnet klynkar*, och *lille Jerker använder Pellas brev till att plutta körsbärskärnor i*.

Men inte nog med dessa *ljudhärmande* ord. Vad ska man säga om det här: "*Marianne II och jag skrånglade in till stan med tåget*"?(P1 171)

Ingen annanstans har jag stött på ordet "*skrånglade*"; det måste vara *Claques* egen skapelse. Det är mycket uttrycksfullt och målande; man känner hur tåget skakar och bullrar, och hur obekvämt det är. Men hur kan ett nytt ord ge oss en så precis föreställning?

Jag kan tänka mig två skäl: antingen är ordet en sammanknådning av *skakade*, *vinglade* och *krånglade*, och associationerna till dessa ord ger oss den rätta föreställningen. Eller också finns det vissa *ljudsammansättningar* i språket som vi direkt kopplar till vissa upplevelser. Ord skulle då inte bara kunna vara *ljudhärmande* utan även kunna härma exempelvis *form*, *tyngd*, *rörelse*. (Ord som *mullig*, *dimpa*, *strutta*.)

Den senare förklaringen tycker jag är den intressantaste, och den utesluter ju på intet vis den förra. Diskussionen om huruvida det finns en naturlig *ljudsymbolik* är urgammal, och så sent som 1971 redogör semantikern Hans Regnéll för experiment som visar att vissa ljud faktiskt tycks "disponerade att representera föremål med bestämda egenskaper".²¹ Han är dock försiktig med sina slutsatser.

Dagens lingvister och semiotiker vill gärna förpassa *ljudsymboliska* och *ljudhärmande* ord till språkets periferi. Man intresserar sig mest för orden som symboler, och "hur symbolen låter eller ser ut har ingenting med den företeelse att göra som det betecknar".²²

I Pellaböckerna är de härmande orden inte någon perifer undantagsföreteelse, utan en viktig stilmarkör. Här vimlar det av målande, härmande

²¹ Hans Regnéll, *Semantik. Filosofiska och språkvetenskapliga grundfrågor inom betydelseläran*, Lund, 1971, s. 23.

²² Peter Cassirer, 1993, s. 155.

ord: Margareta har kring handloven "ett halvt kilo dingelidong med guldslantar"(P1 90), Pella "sprätte iväg" på sin skrivmaskin (P4 142) och "Gamla tant Pella knekade sig oppför trappan igen, tämligen matt."(P1 194)

I mitt tycke ger dessa ord texten en alldeles speciell karaktär av omedelbarhet, av närvaro där språket skapas.

9. Anföringsord

Aina Lundqvist har undersökt språklig adaptation i barn- och ungdomsböcker, och bl.a. har hon räknat antalet anföringsord. I hela sitt undersökningsmaterial, som omfattar 18 böcker, har hon funnit 46 *olika* anföringsord.²³

I Pellaböckerna (4 stycken) finns 95 olika anföringsord, vilket alltså måste vara en exceptionellt stor variation. Detta stämmer ju väl med min uppfattning om Pellas fantasi när det gäller ordförrådet överhuvudtaget.

Claque är dock ännu mer variationsrik i sina kåserier: i den enda lilla volymen *Om ni behagar* använder hon 90 olika anföringsord! Men så består också kåserierna, som jag nämnt tidigare, mycket av dialoger.

För att återgå till Pella, så kom faktiskt resultatet av den här räkningen som en stor överraskning för mig; min "intuition och stilkänsla" hade sagt mig att det var precis tvärtom; att just anföringsorden hos Pella var besynnerligt ovarierade. Förklaringen visade sig ligga i, att flera långa avsnitt består av snabba replikskiften, där "sa" upprepas på ett närmast formelartat sätt:

" - Måste man vara husmor för att tänka på hur en bra säng ska vara beskaffad? sa Lucie.

- Och måste man ha en karl för att vara husmor? sa Bisse.

- Alla behöver väl ett slags hus, sa Lucie.

- Och alla slags hus behöver en mor, sa Bisse.

- Eller en far, sa Lucie.

- Annika Lundgren har också börjat flåsa, sa Gabriella.

- Vad i friden ska jag hitta på till middag? sa Siv."(P4 87)

Sådana avsnitt, där replikerna får tala för sig själva utan berättarkommentar, får en objektiv och neutral karaktär. Kontrasten mellan replikernas växlande innehåll och anföringsordens oberördhet kan också bli absurd.

Det Janus-ansikte som Pella visar i fråga om anföringsord, genom att använda två diametralt olika metoder, kan vara värt att lägga på minnet. Vi kommer att möta denna kombination av flödande fantasi och sträng återhållsamhet i andra sammanhang.

²³ Aina Lundqvist, *Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboks-material*, Göteborg, 1992, s. 64.

10. Moderation och tvekan

I sin analys av Hjalmar Söderbergs *Historietter* lägger Peter Cassirer stor vikt vid ett stildrag som han kallar "uttryck för moderation och tvekan".²⁴ Sådana uttryck är också påfallande hos Pella. Hon använder ofta ord som "tämmligen", "antagligen", "på sätt och vis", "rätt så", "torde ha varit".

Detta stildrag har enligt Cassirer en "o b j e k t i v eller i n t e l l e k t u e l l verkan".²⁵ Alla Pellaböckerna präglas av detta. I de två första böckerna visar Pella också tveksamhet om hur hon ska formulera sig. Hon lägger gärna till ett "eller hur jag ska säga".

B. MENINGAR

I det här kapitlet tar jag upp meningarnas konstruktion, och även sammanbindningen av meningar. Tyvärr är kapitlet ganska klen. Men en uttömmande syntaktisk och textlingvistisk analys skulle definitivt spränga den här uppsatsens redan bågande ramar.

11. Utelämnat "jag"

"Vaknade vid en dov känsla av att jag borde ha tvättat blusar lite förr. Det var nog så riktigt! Tvättade en och strök den torr. Avskyr Argentinas befolkning, för vars skull jag svedde blusen, naturligtvis mitt fram. Sprang efter ättiksflaskan och råkade hälla på för mycket. Blusen våt igen." (P2 33)

Här serveras i rask följd fyra verbalfraser, där subjektet "jag" är utelämnat. Detta är ju ett typiskt dagboksstildrag; det är ett sätt att vara ekonomisk, när subjektet i långa avsnitt är den skrivande själv. Effekten blir på en gång korthugget saklig och lite otåligt respektlös; d.v.s. respektlös inför grammatiska regler. Annars brukar inte Pella sätta sig över grammatiken; oftast skriver hon korrekta, fullständiga meningar. (Undantag förekommer naturligtvis – som den sista meningen i citatet ovan, om blusen.)

Det är framförallt i P2 som dessa verbalfraser är vanliga (frekvenstal 195,7!), och jag har noterat att de kommer mest i början och slutet av kapitlen, varigenom kapitlens karaktär av dagboksanteckning poängteras.

²⁴ Peter Cassirer, *Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter"*, Göteborg, 1970, s. 151.

²⁵ Peter Cassirer, 1970, s. 153.

12. Utropstecken i klump

Även i fråga om skiljetecken är P2 speciell. Här finns nämligen ofta en hel klunga av utropstecken: två, tre eller fyra i följd. Uppenbarligen räcker inte orden till för att uttrycka alla Pellas starka känslor – ofta indignation över någons dumhet, även sin egen. "FÖRSÖK ATT KOMMA IHAG DETTA!!!" kan hon strängt tillhålla sig själv. (P2 33) (Här är versalerna förstas ytterligare en förstärkning.)

De starka känslouttryckningarna ger en känsla av närhet och identifikation, och det är kanske ingen tillfällighet att frekvensförhållandena liknar siffrorna för den förra variabeln, som ju accentuerade dagboksfiktionen med dess omedelbara närhet. Frekvenserna är störst i P2, lägre i P3 och noll i P1 och P4. Varför dessa två stilgrepp inte används i P1 kan jag inte förklara. P4 däremot är ingen egentlig dagbok; den är visserligen skriven i jagform, men i ett efterhandsperspektiv, vilket kanske dämpar känslouttrycken.

13. Krånqliq meningsbyggnad

Det omedelbara intrycket av Pellaböckerna är att meningarna är enkla och raka. Stilen tyngs inte av inskjutna bisatser eller snåriga ordföljder. Krånqliq meningsbyggnad är alltså absolut inget utmärkande stildrag hos Pella, tvärtom. Men det är enklare att räkna de få meningar som sticker av genom någon ovanlig konstruktion, än att räkna de enkla, vanliga meningarna. Man får alltså se denna variabel som inverterad.

Hos Pella framstår en mening med t.ex. en kort, inskjuten bestämning som ovanligt krånqliq: "De anhöriga kom och satte sig stilla på för dem anvisade platser." (P1 205)

Claques kåserier utmärks däremot i hög grad av krånqlika konstruktioner. "Jerker har lagt grunden till den kuriosasamling som han önskar att hans barnbarn ska finna representativ för den fattige, aktsamme, förnöjsamme gosse deras farfar en gång var." (O 79)

14. Utelämnat bindeord

Mycket specifikt för Pella är sättet att låta varje mening stå för sig själv, utan normala sammanfogningar av typen "men", "sedan", "därför". Det är svårt att visa något bra exempel på detta, då sådana "hål" i texten knappast blir märkbara i ett lösryckt citat. Kanske kan detta ändå ge en föreställning: "Vi reste oss. Vi lämnade altarringen." (P1 207) Eller detta: "Jag antar att våra hakor föll ner en halv sekund. Vi hämtade genast upp dem." (P4 108)

Det handlar inte om bristande textkohesion; det finns alltid en stringens mellan påståendena, en logik i innehållet, men logiken ligger bakom texten, och läsaren måste själv upptäcka den.

Detta stildrag är inte så vanligt i de två första böckerna, men ökar kraftigt i P3 och framförallt i P4 (74,5).

15. Upprepad talare

En liknande egenhet som förekommer mest i P4 är när samma person har flera repliker i sträck (de varvas alltså inte med någon annans) men utan att sambandet betecknas med "fortsatte", "tillade" eller liknande. Någon-ting måste ha försiggått mellan yttrandena, ett inre resonerande eller en omsvängning i stämningen, men detta får läsaren själv tänka sig.

" - Varför utgår alla människor ifrån att alla människor passar att vara gifta? sa Bisse.

Hon stirrade på en vepa och sa:

- Om man inte råkar hitta sin rätta halva, får man antagligen ha nerver av hampa om man ska klara det.

- Människa, sa Bisse. Tänk om jag fick kontraktet." (P4 82f)

"Kontraktet" syftar på det hyreskontrakt som Bisse och hennes fästman har tecknat tillsammans. Under (mellan) de här tre replikerna har alltså Bisse kommit till klarhet om att hon vill slå upp sin förlovning.

16. Resonemang

Logiken, som befann sig bakom texten i de två föregående variablerna, träder här fram och blir mycket påtaglig. Pella har ett sätt att lägga fram sina funderingar så att de spaltas upp logiskt. Hon redogör för sin åsikt, och sedan följer en invändning som inleds med "Å andra sidan". Vid ett tillfälle tycks hon själv driva med sitt ständiga resonerande genom att plötsligt hugga till med "Å femte sidan". (P2 39)

Hon beskriver också sina insikter i klart avgränsade etapper, som när hon första kvällen i prästgården ska gå och lägga sig tillsammans med den främmande rumskamraten AnnaGreta. Pella tycker att utsikten över kyrkogården är lite kuslig (eftersom AnnaGreta just meddelat att där brukar spöka) och föreslår att de ska dra ner rullgardinen.

"AnnaGreta hade helt lugnt börjat krita sina vita skor. Hon sade:

- Jag har ingenting att dölja. Jag tycker om att Guds klara stjärnor ser på mig när jag förbereder mig för första natten i prästgården.

Först undrade jag om tösen var riktigt slug. Sedan undrade jag om hon kanske hade haft någon barnvakt som inte var det. Sedan undrade jag om jag skulle stå ut med henne. Till sist undrade jag om hon inte var rätt så trivsamt i längden." (P1 28)

Den här sortens logiskt framställda resonemang förekommer inte i någon av normböckerna. Det är verkligen ett typiskt Pella-drag.

C. RETORISKA FIGURER

Många av Pellas stilgrepp hör till de klassiska retoriska figurerna och troperna. (Egentligen hör bildspråket också hit, men det området är så stort att jag har brutit ut det till en egen avdelning.)

17. Antites

Antites betyder "sammanförande av motsatser"²⁶, och detta grepp använder Pella i allt större utsträckning genom de fyra böckerna. Det går ju också helt i linje med hennes benägenhet att polarisera sina tankar, som vi sett nyss.

"I vår skola trivs man - eller också gör man det inte." (P2 28)

"Farmor [...] tyckte att även om man inte precis måste klamra sig fast för livet vid första bästa yrke man prövar på, måste man ju inte heller släppa allting som glödgade tegelstenar." (P2 16f)

18. Paradox

"If carried beyond contradiction to the point of absurdity the anti-thesis becomes paradox", säger R.A. Sayce.²⁷

I Pellas värld blir motsatserna och motsägelserna ofta absurda, och därigenom också komiska. Hon medger att livet är kort, men under tristessens grå timmar är livet "kort väldigt länge". (P2 111) Hon har inte, som andra flickor, önskedrömmar om hästar. "Hästar är ju annars så moderna nu när de är avskaffade." (P2 68)

Efter en lång beskrivning av en elegant, överlägsen herre i ljusgrå skraddarsydd kostym och skor av brun hunting-calf ("Hans armbandsur visade dagens datum. Han var enormt säker under armarna. Hans skjortkrage spred ett vitt fosforsken omkring sig"...) kommer till sist: "Slipsen skrek: Jag är Diskret!" (P4 45)

Dessa är väl klara fall av paradoxer, men ofta är det svårt att dra gränsen mellan antiteser och paradoxer i Pellaböckerna. Man ska därför inte lägga alltför stor vikt vid skillnaderna i frekvenssiffror i dessa variabler; de kan bero på min osäkra bedömning av gränsfall. I varje fall finns det gott om paradoxer hos Pella, men det finns ännu fler i kåserierna.

²⁶ Stig Nilsson, *Språkliga termer*, Stockholm, 1977, s. 15.

²⁷ R.A. Sayce, *Style in French Prose. A Method of Analysis*, Oxford, 1958, s. 71.

19. Parallellism

Upprepning av likartat uppbyggda satser kallas parallellism.²⁸ Ibland kan det bli en serie anaforer, som de upprepade "eller" i den här skildringen (Hasse har stått paralyserad av skräck framför en framrusande tjur):

"*Då sprang Hasse!* Näst Stina nyss, har jag aldrig sett någon springa så kvickt förr. Det skulle då möjligen vara Marianne I, som sprang bort till ett träd. Eller jag, som kilade opp i samma träd! Eller Marianne II, som störtade bort till Stina och började hjälpa till att hänga i tjurens nosring. Eller Margareta, som satte full maskin hemåt och tjöt:"(P1 98f) Effekten blir då en känslotegring.

Vanligare i Pellaböckerna är dock en typ av parallellism som närmar sig antitesen. Vad som börjar som en likhet utvecklas till en olikhet: "Hasse höll på att gå upp i limningen för att hon inte kom. Nu höll han på att gå upp i limningen för att hon kom."(P1 204) Ett annat exempel:

"Det finns folk som tror att Ulf Jacob liknar fåret i det avseendet att fåret saknar möjligheter att försvara sig.

Dessa beklagansvärda personer liknar fåret i det avseendet att fåret saknar intelligens. Det är allt vad jag har att säga i saken."(P4 24)

Parallellismens närhet till antitesen framhäver Pella på ytterligare ett sätt, som verkligen är avancerat. Titta på följande skildring av livet i Versailles på Solkonungens tid, när aristokraterna dansade menuett, plågade av både loppor och tandvärk.

"Men folket fick åtminstone klia sig och vråla. Aristokraterna fick inte klia sig och vråla.

Folket fick åtminstone falla i sömn om natten. Aristokraterna fick inte falla i sömn om natten – inte om Majestätet hade annat på programmet, och det hade Det vanligen."(P3 84)

Här har vi två antiteser (motsättningarna mellan folket och aristokraterna) som tillsammans bildar en parallellkonstruktion. (Dessutom finns inom den första antitesen inbyggd en liten parallell: klia sig och vråla.)

En sådan parallellkonstruktion kan också i stället för antiteser omfatta ett par paradoxer:

"Olle gick på min ena sida och höll låda som det värsta, och jag skratade vilt åt hans kvickheter – som jag inte hörde. På min andra sida gick nämligen Ulf Jacob utan att säga ett ord, och vart och ett av dem gick rakt in i mig."(P2 217)

Något liknande dessa sinnrika dubbelkonstruktioner har jag bara funnit på ett annat ställe, nämligen i R.A. Sayces analys av Montaignes stil, där de beskrivs som "an excellent example of the complexity of Montaigne's style".²⁹ Är det en ren tillfällighet att Ulf Jacob "satte sig med Montaignes essäer i sin salig fars öronlappsfatölj"?(P4 92)

²⁸ Enligt Stig Nilsson, 1977, s. 83.

²⁹ R.A. Sayce, 1958, s. 71.

20. Vits

Man kan skönja en viss nedlåtande inställning till vitsar (ordlekar) hos Claque. Den på alla sätt odräglige agenten Persson utmärker sig bl.a. för en benägenhet att vitsa. (P4 67,114) När lilla Pella i *Om ni behagar* vitsar, skrattar hon mest själv; man får intrycket att vitsandet ska framhäva hennes barnslighet och omognad. (O 125,127) Och stora Pella ursäktar sig: "Att diska andras såsiga tallrikar för att kunna klara livhanken medan man skaffar sig bildning – det är egentligen flott. (Dumvitsen ofrivillig!)" (P3 50)

Detta hindrar dock, som synes, inte Claque från att själv utnyttja vitsen som en komisk figur. Ofta gör hon det i Pellaböckerna, som när Pella packar sin resväska inför det spännande weekendbesöket på ett grevligt slott: "Önskar att min 'negligé' såg en aning mindre negligerad ut." (P2 119) Men betydligt oftare gör hon det i kåserierna.

21. Zeugma

Apropå komiska figurer så vill jag gärna ta med den figur som kallas zeugma, trots att den inte förekommer i något överväldigande antal. Dess komiska effekt är framträdande och ett viktigt inslag i Pellas stil.

Ordet zeugma syftar på "ok" och betecknar en "stilfigur som består i att två eller flera artskilda objekt eller satser förbinds med ett och samma ord. Vanligast är sammanförandet av konkret-abstrakt"...³⁰

"Här luktar det kall sten och historia." (P1 61)

"stirrar hon ibland på en bakom tjocka glasögon och ser ut som om hon inte visste om det är Pottmakargatan 3, översta våningen, eller den 4 december 1958 eller tvärtom och varför." (P2 101)

"Gertrud spelar ofta [piano] för mig ensam. Jag är oerhört stolt över det. Kan själv inte skilja ett slätstruket fiss från en spenat i Å moll eller vad sådant kallas." (P2 98)

Det sista citatet är ju ytterligare ett exempel på Claques förtjusning i dubbla konstruktioner, då okets båda axlar dessutom består av varsin vits.

22. Hopning

Mindre sofistikerat, men för den skull inte mindre verkningsfullt, är väl det retoriska grepp som kallas hopning. Pella använder detta ganska ofta, framförallt i P2. Det kan fungera som känslouttryck; exempelvis kan det förmedla trötthet och leda: "Fysikrummet är inte den mest lustbetonade kammare jag vet. [---] Allt det som finns i skåpen – kolvar och mätglas och induktionsspolar och bunsenbrännare och stämgaflar och galvanometrar och flädermärgskulor och linser m.m. – är bara substantiv för mig." (P2 76)

Andra gånger radar hon upp sådant som ger intensiva lustupplevelser. Men hopningen kan också vara mer distanserad och snarast visa på tillvarons absurditeter, och då är vi åter nära det komiska.

³⁰ *Nationalencyklopedin*, tjugonde bandet, Höganäs 1996, s. 285.

23. Hyperboler

"Stina är en mycket trevlig flicka - notabene om man tycker om fjorton-åringar med illröda kinder och stort äggult hår, som alltid säger precis som det är och välter var tredje möbel de går förbi som väger under ett halvt ton". "Och så fnissar hon [...] och slår ut med armar och ben så att någonting ramlar omkull och takputsen börjar drälla." (P1 41)

Den här sortens drastiska uttryck är typiska för Pella. Det handlar alltså om överdrifter, hyperboler. Här ligger Pellaböckernas frekvenstal långt över normböckernas. Effekten av dessa uttryck är först och främst komisk. Det ligger också något befriande och upplyftande i dem, genom deras fullständiga brist på respekt för förnuft och gränser. När Ulf Jacob aldrig ringer, håller Pella på att "nöta ut golvbräderna kring telefonen" (P2 159), och när Pella visar sin poetiska utgjutelse för AnnaGreta "skrattade hon så att hon rämnade i livet". (P1 46)

Men typiskt för Pella är också att hon mitt i denna befriande hejdlöshet visar ett sinne för det exakta och specifika. Från Louvren rapporterar hon: "När jag har sett 768 tavlor, möts ögonen under näsroten på mig". (P3 62) Och i Paris métro luktar det "som om där inte hade vädrats sedan Karl den Tjockes tid på 880-talet". (P3 60)

Verkligt raffinerad är Pella när hon blandar in en modererande kommentar eller rentav en underdrift mitt i en hyperbol, och därmed faktiskt förstärker dess effekt. Varje morgon när Ulf Jacob försvunnit till sitt arbete, släpar Pella fram sittbadkaret ur skrubben och försjunker i drömmar om lyx. I fantasin stryker hon av sig smaragdringen och lägger den på en stol. "(Smaragden var den som Kejsar Nero använde som tittglas; den var antagligen inte större än 4 X 2 cm.)" (P4 128)

I hyperbolernas märkliga kombination av glatt överdåd och nykter saklighet ligger en viktig nyckel till Pellas speciella attityd.

En annan aspekt på Pellas hyperboler är att de ofta innebär en negativ värdering. Genom att förstora upp någonting visar hon på dess löjlighet. Som när hon tittar in i väntrummet till rådhusets vigselrum och noterar att alla brudarna har "små kjolar som slutade mitt på låren". (P4 30) (Detta var en hyperbol 1965!) Därmed värderar hon brudarna som omogna och smaklösa småflickor. Hon tillägger mycket riktigt att de såg ut som om de nyss fyllt 14.

24. Underdrifter

Vi såg nyss hur en underdrift smög sig in i en hyperbol. De kan naturligtvis även uppträda i andra sammanhang. En typ av underdrift som kallas litotes och som "förneka[r] motsatsen till vad man menar"³¹ är mycket vanlig hos Pella. Vi har redan sett hur hon inledde sin hopning av fysik-

³¹ Ulf Teleman/Anne Marie Wieselgren, *ABC i stilistik*, Lund, 1970, s. 61.

attiraljer med orden: "Fysikrummet är inte den mest lustbetonade kammare jag vet." (P2 76) Tonfallet blir lite slängigt nonchalant, men egentligen är det ju en försvårande, kringgående manöver som kräver större skärpning av läsaren. Här kommer ett stycke som innehåller två olika underdrifter, och som inte är så alldeles lättfattligt:

"[M]an kan nämligen se, att han om några år inte precis kommer att ha något svall av lockar på toppen av sig. Det kvittar förstås för min del. Jag kan behärska min förtjusning inför karlar som hårfästet och ögonbrynen går i ett på." (P1 155)

Underdrifterna skapar, genom sin lätt ironiska ton och sin återhållsamhet, en viss distans i texten.

25. Metonymer

Metonymi är ett begrepp som det har skrivits mycket djupsinnigt om. Det finns också många olika åsikter om vad det innefattar. Därför måste jag först klargöra att jag här i stort sett följer Stig Nilssons ordförklaring: "Metonymi eller namnbyte innebär att t ex verktyg eller material nämns i stället för det tillverkade, platsen i stället för det som kommer därifrån, egenskaper i stället för personen som har dem osv."³²

En hyresvärdinna som bara lever för sina möbler och saker, blir av Pella helt enkelt kallad "Möbler & Saker" (eller ännu oftare "M & S"). (P4 23ff) En dam som sjunger med gäll röst i kyrkan benämns "en gäll fru". (P1 64,67)

Man kan säga att Claque hoppar över ett led i beskrivningen. Men greppet skiljer sig helt från det grepp jag talar om i stilvariabeln "överhoppat led" (längre fram i uppsatsen). Där handlar det om att hoppa över ett led i ett resonemang eller en förklaring, och effekten blir en inbromsning för läsaren; där krävs eftertanke. I metonymifallet däremot sker en direkt, associativ koppling; här är innebörden omedelbart begriplig, och effekten blir gärna komisk.

En vanlig typ av metonym är den där tingen får ta över personernas egenskaper: Algot skriver TILLTRADE FÖRBJUDET på hönshusdörren "med stora, viktiga bokstäver" (P1 215) och Pella skulle vilja ha "en kort, sprallig lugg". (P1 17) Angående denna typ skriver Wellek & Warren: "In all such cases, cited out of their context, another, an animistic, kind of reading seems possible. The distinction lies in whether associational logic is operative, or whether, instead, a persistent personalization."³³ Detta får bilda en lämplig övergång till nästa avsnitt.

³² Stig Nilsson, 1977, s. 74.

³³ René Wellek/Austin Warren, *Theory of Literature*, New York, 1949, s. 199.

26. Besjälning

Det talas ofta om "naturbesjälning", d.v.s. att själlösa företeelser i naturen, som stenar och blommor, får mänskliga drag. I Pellaböckerna (och hos Claque överhuvudtaget) vore det riktigare att tala om "kulturbesjälning". Här är det nämligen oftast tingen i vår omgivning som får mänskliga drag: gardinerna gäspar (P4 42) och skrivmaskinen "vägrar [...] ibland att fungera, om man inte reser sig och slår knytnäven i ryggen på den". (P3 134) Men föralldel, även här förekommer det att blommor talar. När prästen klär sig fin för att gå på midsommardans har han inte bara kostym och vit skjorta: "En skär mossros glammade i knapphållet!" (P1 88)

Detta stilgrepp ger en snabb, effektiv karaktäristik av en miljö, och en starkt personlig dimension åt texten. Det kan ju också betraktas som ett slags bildspråk, och därmed har vi fått en naturlig övergång in i nästa huvudavdelning av stilanalysen.

D. BILDSPRAK

Pellaböckerna har ett oerhört rikt bildspråk. Innan vi går vidare bör jag kanske påpeka att jag talar om bildspråk (eller bilder) i betydelsen "bildligt uttryck". Det handlar inte om visuell bild, utan, som Peter Hallberg skriver "måste det vara fråga om en liknelse eller jämförelse av något slag. Ett visst ord, en viss fras används liknelsevis eller 'oegentligt' om något annat än vad de 'normalt' betecknar".³⁴

27. Bildspråk totalt

Det genomsnittliga frekvenstalet för bildspråk i Pellaböckerna är 425,2. Det är mycket högt, både jämfört med kåserierna (273,4) och *Din Christina* (158,3).

Det har inte forskats mycket kring flick/ungdomsböckers språkliga stil och uttryckssätt. Men jag har faktiskt lyckats hitta en påbyggnadsuppsats vid Stockholms universitet som behandlar Gunnel Beckmans bildspråk. Uppsatsförfattaren Birgit Peters anser Beckmans bildspråk både intressant och, såvitt jag förstår, omfattande.³⁵ Med utgångspunkt i de siffror som Peters anger har jag beräknat hur frekvenstalet för Beckmans senare, mest bildrika, böcker skulle bli: det rör sig om ca 200.³⁶ Det betyder alltså att Pella

³⁴ Peter Hallberg, *Diktens bildspråk. Teori, metodik, historik*, 1982, s. 10.

³⁵ Birgit Peters, *Gunnel Beckmans bildspråk*, Stockholm, 1985.

³⁶ Naturligtvis kan det hända att våra bedömningar av vad som är ett bildspråk skiljer sig. Själv har jag uteslutit metaforer som är så bleknade att man inte längre har "någon känsla av spänning mellan sakled och bildled", vilket enligt Hallberg är ett villkor (Hallberg, 1982, s. 29). Men gränsdragningarna måste alltid bli personliga.

använder mer än dubbelt så mycket bildspråk som de (mig veterligt) enda övriga flick/ungdomsböcker som särskilt uppmärksammats för detta stilelement.

Jag kunde inte låta bli att göra en hastig beräkning av Strindberg också. Denne erkände bildspråksmästare har i *Röda rummet* (som enligt Karl-Ake Kärnell har "en överflödande bildrikiedom"³⁷) kommit upp i frekvens-talet 628,6, och det är onekligen högt. Men Pella är en bra bit på väg åt det hållet.

28. Liknelser

Men naturligtvis är det inte enbart *mängden* som är intressant, utan även *arten* av bildspråk. Här kan man först göra en klassisk indelning i liknelser och metaforer. I liknelsen existerar både sakled och bildled åtskilda, i en jämförelse, (ögon såsom klingor av stål). I metaforen tas ett ord från en sfär oförmedlat in i en annan sfär (hon flammade med ögonen).

Antalet liknelser är ganska konstant genom alla Pellaböckerna. I Pella-genomsnittet, liksom i de båda normböckerna, utgör liknelsen den största gruppen av bildspråk.

29. Metaforer

Metaforer finns här således generellt färre av. Men Pellaböckerna visar en intressant utveckling. I den sista boken, P4, ökar antalet metaforer markant och blir större än antalet liknelser.

Angående metaforens väsen hänvisar Kärnell bl.a. till den tyske litteraturforskaren E. Elster: "I denna läsarens aktivering och hans medskapande ser också Elster den avgörande estetiska skillnaden mellan liknelse och metafor. Om liknelsen skenbart ger de fylligare föreställningarna [...], så har å andra sidan metaforen en ojämförligt mycket starkare suggererande effekt, just därför att den icke parallelliserar de båda leden. [Metaforen kan] uppfordra läsarens fantasi till en självverksamhet, som förhöjer den estetiska upplevelsen".³⁸

Vi har ju tidigare sett att P4 har utmärkt sig för stilgrepp som kräver läsarens självverksamhet. Den stora förekomsten av metaforer går alltså helt i linje med detta, och vi kommer att finna mer sådant framöver i P4.

³⁷ Karl-Ake Kärnell, *Strindbergs bildspråk. En studie i prosastil*, Uppsala, 1962, s. 190.

³⁸ Karl-Ake Kärnell, 1962, s. 31. Elster lägger fram sina teorier i *Prinzipien der Literaturwissenschaft 2. Stilistik*, 1911.

30. Kvarhållen bild

Med kvarhållen bild menar jag en bild som återkommer två eller flera gånger, eller som utvecklas vidare i andra bilder. Som exempel kan vi ta den unge mannen som "har alldeles lysblåa ögon - ungefär som royal blue i påfyllningsbläck". (P1 155) Denna liknelse återkommer senare flera gånger, som när han "såg på AnnaGreta från sidan och stänkte lite royal blue på henne." (P1 159) Observera att liknelsen nu har blivit en metafor; det är ofta så med de långa, kvarhållna bilderna att de rör sig fritt över denna gräns.

31. Negationer

Något som slår mig i Pellas text är mängden av bildspråk som presenteras via en negation. Oftast handlar det inte om att visa på en skillnad i stället för en likhet. Nej, Pellas specialitet är att använda negationen som en kringgående rörelse som ändå syftar mot likhet. Detta kräver mer eftertanke av läsaren än en vanlig, rak liknelse.

Efter att punkt för punkt ha redogjort för sitt alldagliga utseende, säger Pella så här: "Det enda som jag i alla fall hoppas skiljer mig från en avlövad poppel i februariskymning, är mina ögonbryn som är ganska intressanta, om jag får säga det själv". (P1 17)

Och så här beskriver hon den pampiga hyresvärdinnan:

"Jag säger inte att en lans på sex meter skulle varit som en tändsticka i hennes händer - men om hon hade varit med i 30-åriga kriget, skulle hon ha spetsat sina motståndare lika flinkt som de andra gossarna." (P4 22)

Hittills har jag bara talat om bildspråkens konstruktion. Från stilistisk synpunkt är detta naturligtvis viktigt. Men hur är det med bildernas innehåll, deras motiv? Dessa har ju också relevans för stilen, om man i stilbegreppet innefattar en allmän attityd. Brooks & Warren skriver så här: "Thus, every comparison has a very important subjective element in it: its proper task is to interpret, to evaluate - not to point to physical analogies. Its proper function is, as we have said, to define attitude."³⁹ Det har dock varit omöjligt för mig att systematiskt gå igenom bildmotiven i alla Pellas 923 bildspråk. Motiven är synnerligen varierande.

32. Matbilder

Ett motiv har jag dock urskilt ur mängden, just för dess tydliga stilistiska funktion: bilder om mat. Pella associerar ofta till mat. (Det gör även Christina; hennes frekvenstal här är högt, om man sätter det i relation till hennes totala bildspråk. Anses ungdomar vara mera matcentrerade än vuxna?)

³⁹ Cleanth Brooks/Robert Penn Warren, *Fundamentals of Good Writing. A Handbook of Modern Rhetoric*, London, 1952, s. 379.

Den stilistiska funktionen är att maten drar ner tonen till ett prosaiskt plan, vilket ofta blir komiskt. AnnaGretas föräldrar "verkade läckra och hembakade, som AnnaGreta. Sex ägg, äkta mandel och inget jästpulver." (P1 200) Och när fysikläraren får ett sammanbrott, inser Pella plötsligt, att han förstås "skulle velat bli docent eller professor och 'ha en krets av andlöst lyssnande unga sanningssökare omkring sig' - studenter 'med ansikten genomlysta av intelligens'. Att då ha oss omkring sig istället, måste naturligtvis vara som att sitta mitt i en ring av kroppkakor!" (P2 81)

I övrigt, när det gäller funktion och attityd, kan man konstatera två saker om Pellas bildspråk som helhet:

1) Det visar samma tendens till exaktheter som hyperbolerna. Pellas nya handstil, som hon övar in för att få plats med lite mer än sju ord per sida, "ser ut som upprepat stickylle, stickor nr 2." (P1 158)

2) Avståndet mellan sakled och bildled (bildspråkets "vinkel"⁴⁰) är ofta hisnande stort hos Pella. Det är uppenbart att hon inte eftersträvar en bild som ligger nära och naturligt till, utan att djärvheten och överraskningen har ett egenvärde. Se till exempel hur hon beskriver sina vedermödor med att sy fast paljetter: "Förresten har jag inte nerver för paljetter, inte fingrar heller. Försökte en gång och kände mig som om jag höll på att valla bladlös." (P2 127)

E. ÖVRIGT

Nu finns det några stilelement kvar, som jag inte har lyckats klämma in under någon av de tidigare huvudrubrikerna. Det första kallar jag

33. Emotion blir sensation ⁴¹

Det är ganska vanligt i Pellaböckerna att känslor beskrivs i fysikaliska termer, d.v.s. att endast känslans yttre, kroppsliga manifestation beskrivs. Detta kan ju tyckas naturligt i en bok i jagform, då berättaren inte kan kliva in i de andra personernas innersta, utan måste sluta sig till deras känslor utifrån vad som syns. Men märkligt nog beskriver Pella lika ofta sina egna känslor på detta sätt. Hon skriver inte att hon skäms, utan hon "blir alldeles het i öronen" (P3 30), och hon säger inte att hon blir rörd, men hon "blinkade snabbt tjugosex gånger i följd". (P4 144) Återigen möter vi alltså ett stilmedel som gör texten nykter och saklig, och som dessutom kräver att läsaren själv räknar ut vad som menas.

⁴⁰ Termen används av R.A.Sayce, 1958, s. 62ff. Vinkelns spets är de gemensamma egenskaperna i sakled och bildled, och vinkelns storlek visar hur stort avståndet är. (T.ex. naturalistiska författare använder gärna bilder ur samma miljö som sakledet, och Gunnel Beckman håller sig helst inom ungdomens erfarenhetssfär. I dessa fall blir vinkeln spetsig.)

⁴¹ Uttrycket är hämtat från Karl-Ake Kärnell, 1962, s. 145.

34. Omskrivning

Pella går i flickskola och tycker att hon får en alldeles lagom bra utbildning där. "Jag har aldrig märkt att folk kan så svindlande mycket mer när de har slängt benen i skyn på läroverkets gård och vrålat 'Sjungom' en vecka." (P2 28) Denna omskrivning syftar självklart på studentexamen.

Men ibland måste man gissa sig till vad en omskrivning, eller antydning, egentligen vill säga. "Hans skräddare måste ha stått på stegar och byggt den ljusgrå kostymen omkring honom." (P4 44) Betyder detta att han är lång, eller att kostymen sitter så "gjuten" på honom att man inte kan begripa hur han tog sig in i den?

Särskilt P4 har många omskrivningar.

35. Överhoppade led

I en skildring av en skogspromenad kan Pella plötsligt skriva ... "säger AnnaGreta och är midnattsblå om tänderna", utan att ha nämnt någonting om blåbär. (P1 127) Det känns som om ett led i informationen blivit överhoppat, eller att tankegången kunde förklarats utförligare. "Jag ville gå in i skogen, men AnnaGreta tyckte att det var söndag." (P1 53)

När Pella slutar sitt arbete på tidningen tar hon avsked av sin gamle redaktionschef Tobiasson:

"Han gav mig en avskedspresent och ett råd. Presenten bestod av fem färgbandsrullar till min skrivmaskin.

Rådet var kortare:

- Använd dem." (P4 16)

36. Plötsliga stilbrytningar

Det finns ju mycket i Pellaböckernas stil som har en komisk effekt, som väl har framgått. (Böckerna innehåller dessutom en hel del situationskomik, vilket faller utanför min stilanalys.) Något som har starkt komisk effekt är plötsliga stilbrytningar. Det kan vara så enkelt som sammanställningen av två omaka ord: "har du sett vilken charmig pulpa jag har" (P1 13). Det kan också vara snabba svängningar mellan låg och hög stilnivå. Restaurangägaren på den lilla kvarterskrogen i Paris bjuder, som en vänskapsrit, Måns på likör. Han håller upp ett litet glas "och slår ner korken i flaskan med knytnäven, varpå han stirrar på Måns som om han väntade sig att nu skulle det växa ut ädla rosor ur öronen på honom." (P3 71)

37. Allusioner

Enligt min uppfattning är litterära allusioner mycket vanliga i flickböcker, åtminstone i en viss typ av flickböcker. Här kan vi mycket riktigt se hur *Din Christina*, som ligger långt under Pella i de flesta variablerna, tar ett stort steg förbi alla andra, med frekvenstalet 33,6. Och då har jag ändå bara räknat de oförklarade hänsyftningarna, eftersom detta tycks

vara den vanligaste definitionen på en litterär allusion. Om alla öppna hänсыftningar på författare och böcker togs med, skulle siffran bli mer än dubbelt så hög.

Men även Pella rör sig i ett litterärt landskap. När Måns samlar sig inför en batalj med hotellvärdinnan, ropar han: "En för alla och alla för en. Framåt, mina herrar!" (P3 47) Detta är väl ett regelrätt citat, tror jag. Men Pella kan också ohämmat knyckla till klassikerna. I samband med sin motvilja mot att spela teater talar hon om "de bräder som skola föreställa scenen". (P1 9)

Med detta har vi hunnit igenom alla de stilelement som jag finner framträdande i Pellaböckerna. Jag har visat hur de används och med vilken frekvens. Därmed är redovisningen av uppsatsens grundläggande arbete avklarad.

Den kunskap som undersökningen har givit får nu ligga till grund för sammanställningar, diskussioner och slutsatser.

P E L L A S U T V E C K L I N G

Flickboken brukar handla om en ung människas väg mot vuxenlivet. Denna väg skildras ofta i termer av utveckling och mognad. En osäker och kantig, ibland rentav osympatisk, flicka genomgår en serie erfarenheter som slipar av henne och förädlar henne. "Att slipa sin karaktär - det är den viktiga uppgiften som flickbokshjältinnan har."⁴²

Den sortens utveckling ser man ingenting av i Pellaböckerna. Pella är både klarsynt och sympatisk redan från början, och förekommer här några själsförädlade, svåra erfarenheter som förändrar hennes karaktär, så skrivs det i varje fall inte läsaren på näsan. Här finns ingen programmerad pedagogik, inga sedelärande poänger.

Ändå blir Pella äldre och mognare. Och den processen sker, eller visar sig, just i språket, vill jag påstå.

Vi har sett hur vissa stilelement överväger i de tidiga böckerna, medan andra uppträder i de senare delarna: Vi har sett hur de högtidliga, gammaldags och dialektala uttrycken överväger i P1, då Pella kommer direkt från farföräldrarnas lantliga värld. Hennes osäkerhet märks i de modererande och tvekande uttrycken. Samtidigt yttrar sig den språkliga ojämheten i plötsliga stilbrytningar.

I P2 har hon blivit en del av ett ungdomsgäng med en innejärgong. Men dagboken avslöjar också starka känslor (hopningar av både ord och utrops-tecken) och intensiva resonemang om livet.

P3 är den bok som har minst speciell stil. Pella blir dock alltmer intellektuell. Vi ser det på allusionerna, och på hennes förkärlek för paradoxer. (Ätminstone om man ska tro Hjalmar Söderberg, som talar om

⁴² Vivi Edström, 1984, s. 24.

"paradoxens blott för kultiverade sinnen tillgängliga form".⁴³

I P4 är hon vuxen. Stilistiskt är denna bok mest komplicerad, bilden är inte entydig. Hon är mer koncentrerad, t.o.m. komprimerad i uttrycket (utelämnade bindeord, överhoppade led), vilket tyder på en vuxen stramhet. Men samtidigt har hon vidareutvecklat sin hejdlösa fantasi i bildspråk och hyperboler.

Den här utvecklingen kan man i stora drag utläsa ur Pellas stil. Å andra sidan ska man ha klart för sig att alltsammans kan vara ett resultat av författarens personliga stilutveckling under den tid böckerna gavs ut. Jag har en känsla av att man kan se samma stilförändringar i Claques övriga romaner, som utkom delvis jämsides med Pella-serien. Tyvärr medger inte utrymmet i denna uppsats någon närmare undersökning av detta samband.

S T I L P R O F I L E R

Nu lämnar vi diskussionen om Pellaböckernas interna utveckling. I fortsättningen behandlar jag de fyra delarna som en helhet. De frekvenstal jag nu kommer att använda, gäller *genomsnittet* av Pellaböckerna.

För att ge en åskådlig bild av Pellas stil har jag gjort ett diagram, (s. 31) där de egenskaper som har högst frekvens inleder listan (högst upp), varefter egenskaperna följer, i takt med Pellas sjunkande frekvenstal. Punkterna sammanbinds med en heldragen linje, som utgör Pellas stilprofil.

Som jämförelse har jag lagt in värdena för *Din Christina* (prickad linje) och *Om ni behagar* (streckad linje).

Eftersom vissa egenskaper har ofantligt mycket högre siffror än de andra, har jag fått göra två olika diagram i olika skalor. Observera alltså att Diagram 1a (överst på sidan) har mindre skala än Diagram 1b.

Med utgångspunkt i dessa stilprofiler bör vi nu kunna avgöra hur Pellaböckernas stil förhåller sig till de två normer jag velat jämföra med.

När det gäller flickboken ser vi att många av Pellas stilmedel är helt frånvarande. Det gäller exempelvis variablerna utelämnat "jag", dialekt, resonemang, hopning och underdrifter, samt flera av de stilmedel som framförallt kännetecknar P4 (vilket ju inte syns här, men det har framgått av tabellen). Andra av Pellas stilmedel används, men inte i så stor utsträckning som hos Pella.

Den enda variabel där *Din Christina* utmärker sig särskilt i stilprofilen är "allusioner". Detta stilmedel "torde [...] ofta göra ett 'svårt', dvs. lärt eller allmänt intellektuellt och invigt intryck".⁴⁴ Det finns flera stilelement hos Pella som kan betecknas som intellektuella, och just därför

⁴³ Jag har hittat citatet i Peter Cassirers *Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter"*, 1970, s. 90. Det kommer ursprungligen från en essä om Heidenstam från 1895.

⁴⁴ Peter Cassirer, 1993, s. 106.

är det intressant att se, att det åtminstone i detta fall inte är Claque som tillför flickboksgenren en intellektuell prägel. Den fanns där redan.

I övrigt visar bilden att Pella har en betydligt "kraftigare" profil, med både fler stilmedel och högre frekvenser.

När det gäller Pellas förhållande till kåserierna är bilden mera svårtydd. Jag blev tvungen att göra ytterligare ett diagram (Diagram 2a och b, s. 32), där jag lät allting utgå från *Om ni behagar*. Här är det alltså *Om ni behagar* (som fortfarande betecknas med streckad linje) som får en jämn, samlad profil, eftersom variabelernas ordning nu utgår från frekvens-talen för denna bok.

Här sitter alltså Claque i slutet av femtiotalet med sin etablerade kåseristil, vi ser dess profil, och längst till vänster (i stort sett) har vi flickboksgenrens stil. I det här läget får Claque uppgiften att skriva en flickbok. Nu kan vi se hur hon närmar sig flickböckernas stil på många punkter. (Liksom hon följer genrens innehållskonventioner, som jag nämnde i inledningen.) Detta är ju ganska naturligt, och här finns ett fruktbart mellanområde.

Men det verkligt intressanta är de punkter på vilka hon går åt andra hållet – och de är många! Närmare bestämt 17 stycken, d.v.s. nästan hälften. I dessa variabler ser vi hur den unika Pella tar form. Det är framförallt bildspråket som dominerar här, men också hyperboler, moderation och tvekan, och härmande ord. Utelämnade bindeord, resonemang och parallellismer är dessutom viktiga nyheter.

Innan vi lämnar diskussionen om Pellas förhållande till Clagues kåseristil, vill jag göra ett påpekande, för att undvika alla missförstånd: Begreppet "Claques kåseristil" är inte detsamma som "kåseristil" i allmänhet! Tvärtom, skulle jag nästan vilja säga.

Ur tillgängliga källor⁴⁵ har jag extraherat de fyra egenskaper som anses mest typiska för ett kåseri: 1) ett enkelt, talspråksliknande framställningssätt 2) ett nära och personligt tilltal 3) roliga formuleringar och 4) ofta ett allvarligt ämne, trots den lättsamma stilen.

Enligt min uppfattning stämmer Clagues kåserier bara med punkt 3. Paradoxalt nog är faktiskt de andra punkterna mer typiska för många *flickböcker* än för Clagues kåseristil.

⁴⁵ Mina källor är: Anita Ericsson, "Det svenska tidningskåseriet 1850–1900", *Press & litteratur 2. Attå presshistoriska studier*, Lund, 1974.

Nationalencyklopedin, elfte bandet, artikeln "kåseri", 1993, s. 622.

Lena Persson, förordet till *Damkonfekt och salta bönor. Kvinnliga kåserier från Fanny Alving till Kajsa Olsson*, 1991.

Helge Gullberg, *Kåsören Red Top. Berättarkonst, stil, språk*, Göteborg, 1982.

Peter Cassirer, 1970 och 1993.

PELLAS STIL

Och nu är vi framme vid själva huvudfrågan: hurdan är Pellaböckernas stil?

Genom hela kartläggningen av de olika stilmedlen har vi kunnat skymta vissa röda trådar. Jag menar då inte bara hos stilmedlen i sig själva, utan i deras funktioner och effekter, såsom Claque använder dem. Här finns vissa återkommande drag.

Det första är komik. Och här måste jag påpeka att jag medvetet undviker ordet "humor", eftersom den termen av många används i en speciell betydelse. Dorothea Hygrell definierar denna betydelse så här: "en förmåga att uppfatta livets brister men också en önskan att betrakta dessa med en vänlig, försonande blick. [---] Skrattet skall i dessa fall visa att ofullkomligheten är harmlös."⁴⁶

Av allt att döma lägger även Claque denna betydelse i ordet "humor", och hon låter genomgående sina karaktärer vara starkt negativa till en sådan livshållning. Detta kan illustreras av AnnaGretas beskrivning av mammor som "kommer instolpande och hojtar att man ska gaska opp sig och skrattar en mitt i synen och säger att det tråkiga med ungdom i puberteten är att de inte kan se sig själva med en smula humor!"(P1 131)

Med "komik" däremot menar Hygrell "en kontrast, en inkongruens med det förväntade: skaparen av komiken fäster uppmärksamheten på en flertydighet, han överdriver någonting eller kombinerar skilda element på ett oväntat sätt osv."⁴⁷ Detta är just vad som löper som en röd tråd genom Pellaböckerna, och framförallt har vi sett det i variablerna dialekt, paradox, vits, zeugma, hyperbol, metonym, bildspråk om mat, och plötsliga stilbrytningar. Bildspråkets stora vinkel är också ofta komisk.

Nästa röda tråd är logik. Ett strängt logiskt tänkande genomsyrar Pellas stil. Det är mest påtagligt i variablerna resonemang, antites, paradox (fast samtidigt är det den punkt där logiken bryter samman) och parallellism.

Den tredje röda tråden är kritik. Pellas stil uttrycker ofta en kritisk hållning. Det handlar egentligen om två olika typer av kritik. Den ena är ogillandet, som kan visa sig i variablerna utropstecken i klump, hopning och hyperboler. Men den andra typen är mer utmärkande för Pella: den kritiska distansen, ifrågasättandet, objektiviteten. Detta märks i variablerna anföringsord, moderation och tvekan, resonemang, hyperbolernas och bildspråkets saklighet, underdrifter, emotion blir sensation. Även stilbrytningarna från högt till lågt kan ses som en distansserande faktor.

⁴⁶ Dorothea Hygrell, *Att översätta komik. En undersökning av funktionsförändringar i tyska översättningar av svensk skönlitteratur*, Uppsala, 1997, s. 66.

⁴⁷ Dorothea Hygrell, 1997, s. 63.

Som en motpol till den kritiska återhållsamheten kommer sedan den fjärde röda tråden, som är nyskapandet. Här blommar fantasin och djärvheten. Nyskapandet är störst i variablerna SAOL -, -, härmande ord, hyperboler, metonymer, bildspråk (deras mängd och originalitet), omskrivningar och allusioner. Sedan får man väl tillägga att införandet av stilgrepp som i sig själva inte är nya, i en genre där de normalt inte har förekommit⁴⁸, också är ett slags nyskapande.

Och slutligen finns en femte, mycket viktig, röd tråd i Pellas stil: kravet på läsaren. På sätt och vis är ju Pellaböckernas stil väldigt enkel och lättläst. Orden är oftast vardagliga, och meningsbyggnaden är rak och lättöverskådlig. Men vid närmare granskning visar det sig att texten inte alls är särskilt lättläst - eller lättförstådd. På flera olika sätt ställs krav på läsaren: Det gäller förståelse av nyskapade ord i variablerna SAOL -, - och härmande ord, och kanske även förståelse av högtidliga ord, gammaldags ord och dialekt. Det gäller också att läsaren själv fyller i vad som bara antyds eller förutsätts, särskilt i variablerna anföringsord, utelämnat bindeord, upprepad talare, metaforer, emotion blir sensation, överhoppade led och allusioner. Dessutom krävs en viss analytisk förmåga de gånger läsaren bromsas av en komplicerad konstruktion; det kan vara parallellismer, hyperboler med inbyggd underdrift, underdrifter, bildspråkens negationer, och omskrivningar. Zeugma och kvarhållen bild kan i enstaka fall också räknas hit.

Dessa fem röda trådar - komik, logik, kritik, nyskapande och krav på läsaren - både kontrasterar mot varandra och samverkar med varandra, och tillsammans flätar de den väv som utgör Pellas stil. Det är enligt min mening en oerhört kraftfull och vital stil, som innebär både en utmaning och en njutning för läsaren.

Är den attityd som språket bygger upp identisk med Pella som personlighet? Nej, inte riktigt. Visst har Pella just de karaktärsdrag som vi har sett i stilens attityd: hon har sinne för komik, hon är logisk, kritisk och fantasirik. Men det finns en viktig kvalitet i hennes karaktär, som inte har nämnts, och det är hennes ömhet; hennes inlevelse i och medkänsla med andra människor. Den kommer fram i *vad* hon väljer att skriva om, inte i *hur* hon skriver.

Som ett enda exempel kan jag nämna hur hon ägnar en sida åt att berätta om den 102-åriga innehavarinnan av TRE TANTIERS BOD. Denna darriga gamla kvinna är senil och sitter i sitt rum ovanpå affären, helt innesluten i sin barndomsvärld och helt infantiliserad. Pella beskriver detta ganska lugnt och lidelsefritt och avslutar så här: "Ibland tänker jag, att antingen är livet rysligare än man ens tror - eller också är det barmhärtigare än man kan fatta." (P2 56) Ömheten finns i *vad* hon berättar om, men som uttrycksmedel väljer hon den strängt logiska antitesen.

⁴⁸ Att döma efter *Din Christina*; men hur representativ den är för flickboken kan man ju inte veta utan vidare stilstudier i hela genren.

Denna underliggande ömhet och värme tror jag är en förutsättning för läsarens identifikation. Utan den vore Pellaböckerna, trots alla sina stilistiska finesser, "allenast en ljudande malm eller en klingande cymbal". Men detta har alltså inte min stilanalys lyckats fånga in. Å andra sidan är det ju ett intressant faktum i sig självt, och betecknande för Pellas attityd, att hon inte ger just sin ömhet ett språkligt uttryck.

Trots detta är Pellas stil full av liv, av variation och kontraster, av inneboende spänning. Det är tänkvärt att Claque, inför uppgiften att vända sig till ungdomar, valde ett sådant uttryckssätt. Är inte denna stil verkligen "ungdomlig" på ett mycket djupare sätt än senare tiders strävan att fånga en tillfälligt aktuell jargong? Och har Boel Westin alldeles missat språkets betydelse, när hon påstår att Pella, i jämförelse med mera utagerande hjältinnor, "seems rather pallid"?⁴⁹

Resultatet av den här undersökningen öppnar även andra intressanta frågor: Liknar Pellas språk den bild vi har av ett "kvinnligt språk"? Om inte, vem bestämmer vad som är ett kvinnligt språk?

En annan fråga: Hur pass unik är Pellas stil? Själv kan jag skymta trådar både bakåt och framåt i tiden, och åt sidorna med, trådar som det vore väldigt spännande att försöka följa. Här finns mycket kvar att undersöka!

K O R T S A M M A N F A T T N I N G

Många kvinnor tycks ha tagit djupa intryck av Claques Pellaböcker. Detta fick mig att vilja undersöka dessa böckers egenart, vilken enligt min uppfattning framförallt ligger i deras språkliga stil.

Jag har funnit 37 frapperande stilelement i Pellaböckerna, och dessa har jag även undersökt i två jämförelsenormer, Nan Ingers flickbok *Din Christina* och Claques kåserisamling *Om ni behagar*. Dessa stilelements frekvenser har redovisats i en tabell. Av denna kan man bl.a. utläsa hur Pellas stil förändras genom de fyra böckerna. Jag har visat hur denna stilförändring kan ses som ett uttryck för Pellas personliga utveckling.

Frekvenstalen har också legat till grund för s.k. stilprofiler, där man kan se förhållandet mellan Pellas stil och jämförelsenormernas. Pellas stil ligger ofta mittemellan flickboken och kåserierna. Men i nästan hälften av stilelementen vidareutvecklar Claque sin kåseristil i annan riktning, och dessutom tillför hon helt nya grepp.

Genom att undersöka stilelementens funktioner och effekter har jag destillerat fram de fem grundläggande egenskaper som jag anser utmärker Pellaböckernas stil: komik, logik, kritik, nyskapande och krav på läsaren. Sammantaget ger allt detta en stil med stor kraft och vitalitet.

⁴⁹ Boel Westin, 1996, s. 37. (Den flicka som Pella jämförs med är Majken i Sandwall-Bergströms Oskarssons-trilogi.)

FREKVENSTABELL

Pella = Pellas genomsnitt

Din = Din Christina

Om = Om ni behagar

	P1	P2	P3	P4	Pella	Din	Om
1. SAOL --	125,4	166,6	84,3	54,5	116,5	19,2	248,6
2. SAOL --,+	62,7	74,4	53,5	54,5	62,6	12,0	93,2
3. SAOL +vard,+(vard)	146,3	145,6	127,5	108,9	135,9	45,6	127,4
4. Högtidliga ord	39,0	12,9	14,4	11,5	21,6	4,8	121,2
5. Gammaldags ord	41,8	22,6	30,8	31,5	31,8	7,2	118,1
6. Dialekt	87,8	30,7	20,6	17,2	45,1	0	71,5
7. Kortformer	1,4	21,0	0	0	6,4	0	0
8. Härmande ord	80,8	85,7	57,6	48,7	71,9	7,2	59,0
9. Olika anföringsord	59,9	90,6	63,7	103,2	76,5	19,2	279,6
10. Moderation och tvekan	69,7	17,8	20,6	34,4	38,2	7,2	21,7
11. Utelämnat "jag"	0	195,7	22,6	0	60,8	0	46,6
12. Utropstecken i klump	0	17,8	4,1	0	6,0	2,4	9,3
13. Krånglig meningsbyggnad	4,2	1,6	6,2	0	3,2	4,8	99,4
14. Utelämnat bindeord	4,2	5,0	20,6	74,5	19,3	0	0
15. Upprepad talare	0	6,5	2,1	22,9	6,0	0	3,1
16. Resonemang	11,2	24,3	20,6	8,6	16,6	0	0
17. Antites	9,8	24,3	32,9	51,6	25,8	2,4	18,6
18. Paradox	8,4	29,1	37,0	28,7	24,0	4,8	59,0
19. Parallellism	9,8	3,2	18,5	22,9	12,0	0	0
20. Vits	4,2	8,1	6,2	11,5	7,0	0	21,7
21. Zeugma	5,6	3,2	6,2	0	4,1	2,4	0
22. Hopning	2,8	25,9	20,6	14,3	15,2	0	12,4
23. Hyperboler	55,8	84,1	67,9	111,8	75,5	19,2	43,5
24. Underdrifter	8,4	16,2	16,4	14,3	13,4	0	6,2
25. Metonymer	25,1	17,8	6,2	45,9	22,1	4,8	34,2
26. Besjälning	14,0	22,6	26,7	48,7	24,9	4,8	40,4
27. Bildspråk totalt	409,8	427,0	370,1	530,2	425,2	158,3	273,4
28. Liknelser	288,5	263,7	242,6	266,5	267,6	105,5	164,7
29. Metaforer	129,6	169,8	133,6	295,2	168,6	64,7	124,3
30. Kvarhållen bild	22,3	12,9	20,6	43,0	22,6	4,8	18,6
31. Negationer i bildspråket	20,9	34,0	10,3	28,7	23,5	7,2	6,2
32. Matbilder	33,5	38,8	18,5	40,1	32,7	12,0	15,5
33. Emotion blir sensation	8,4	6,5	14,4	20,1	11,1	2,4	9,3
34. Omskrivning	4,2	3,2	2,1	28,7	7,4	0	6,2
35. Överhoppat led	14,0	11,3	12,3	40,1	16,6	0	31,1
36. Plötsliga stilbrytningar	27,9	12,9	18,5	25,8	21,2	2,4	24,9
37. Allusioner	18,1	3,2	20,6	11,5	13,4	33,6	18,6

DIAGRAM 1

utgår från Pellaböckerna

Diagram 1a:

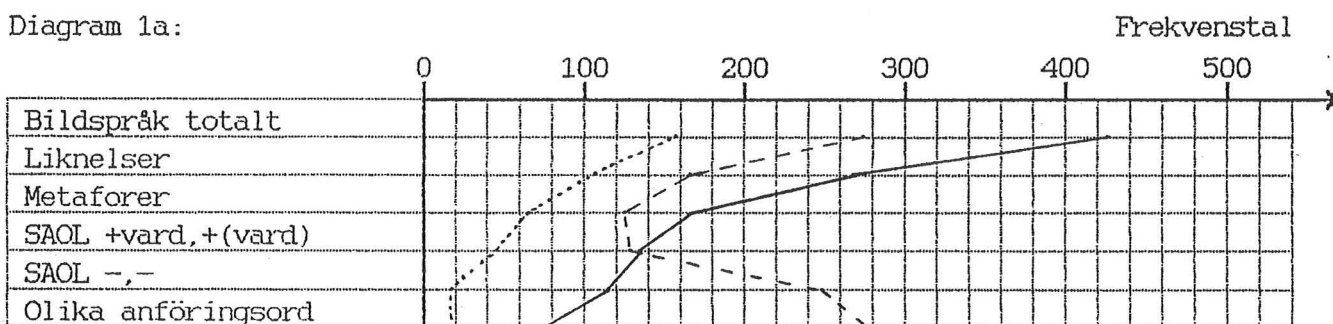

Diagram 1b:

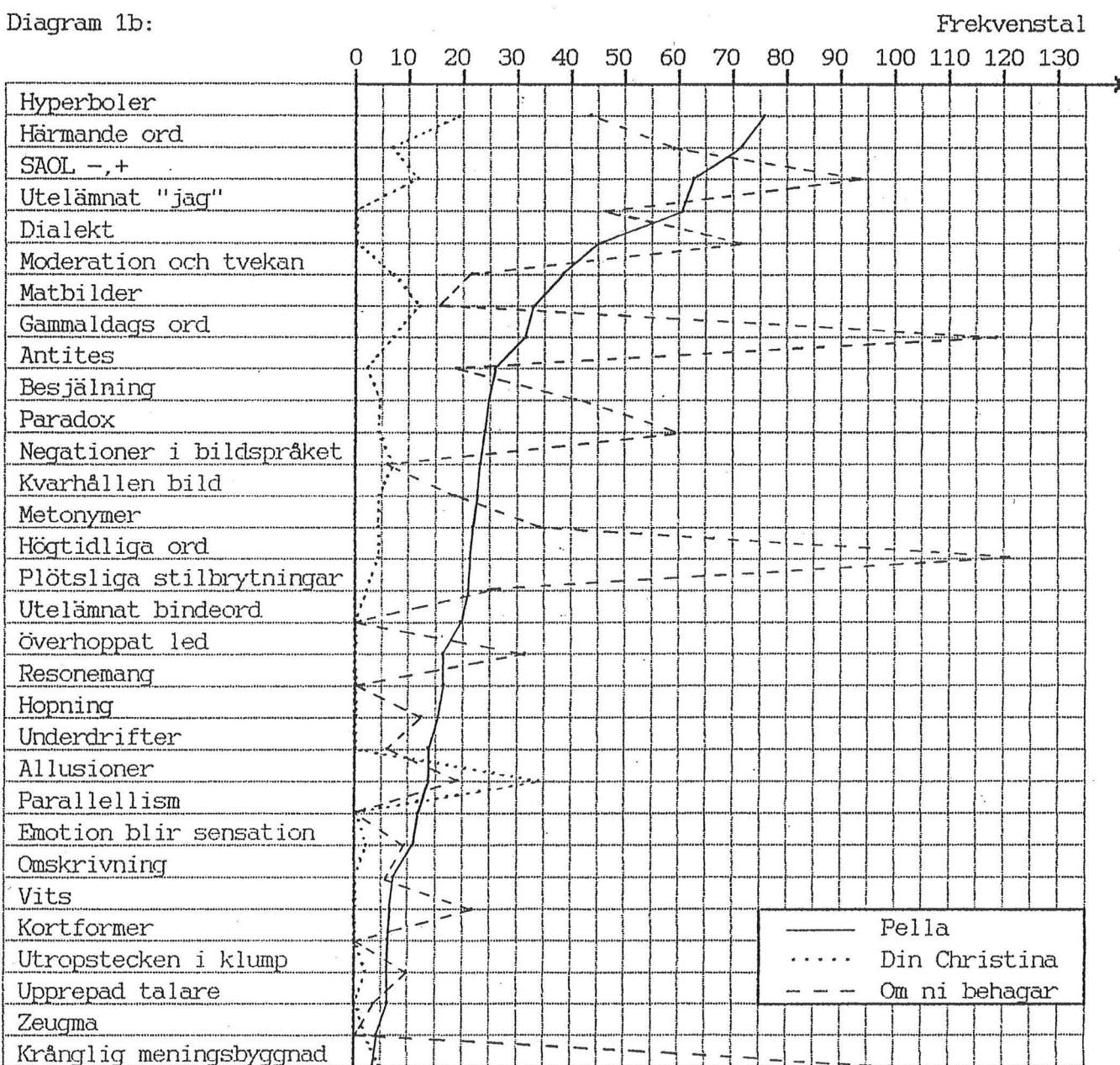

DIAGRAM 2

utgår från Om ni behagar

Diagram 2a:

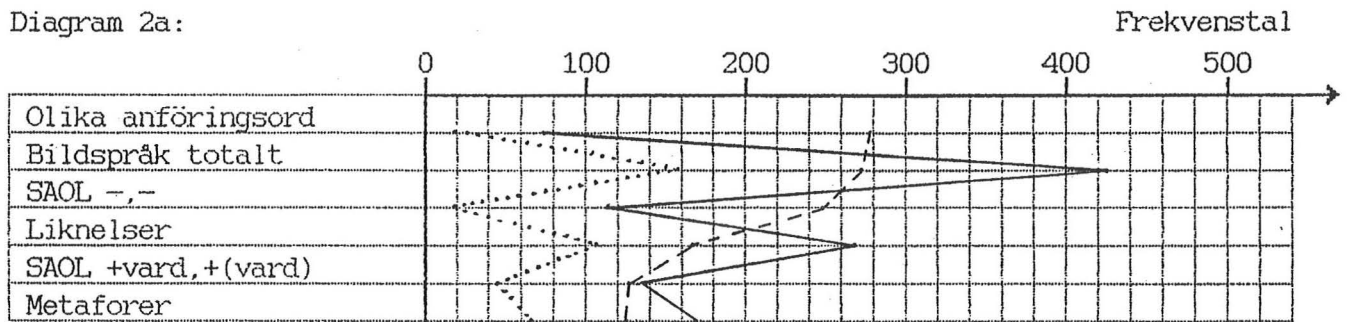
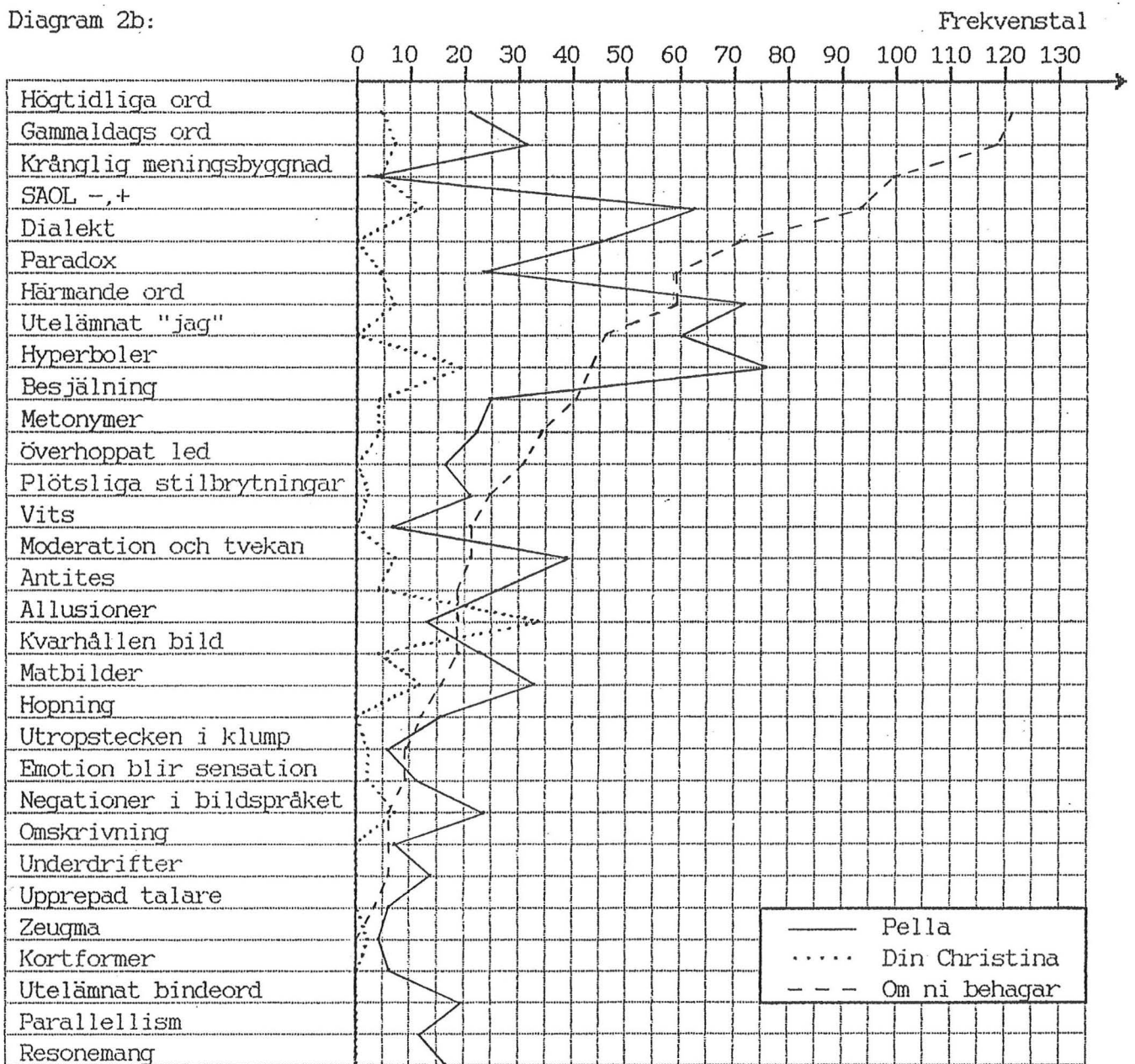

Diagram 2b:

L I T T E R A T U R F Ö R T E C K N I N G

PRIMÄRLITTERATUR

Claque (Anna-Lisa Wärnlöf), *Pellas bok*, Svensk Läraretidnings Förlag, (Saga 352), 1958.

- *Pellas andra bok*, Svensk Läraretidnings förlag, (Saga 379), 1959.

- *Pella i praktiken*, Svensk Läraretidnings Förlag, (Saga 381), 1960.

- *Lennerboms. Den fjärde boken om Pella*, Svensk Läraretidnings förlag, (Saga 490), 1965.

- *Om ni behagar*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, 1957.

Inger, Nan, *Din Christina*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1958.

SEKUNDÄRLITTERATUR

Boëthius, Ulf, "Konsten att göra sig rolig. Skazen i Astrid Lindgrens Emil i Lönneberga", *Tidskrift för Litteraturvetenskap* nr 3 1990, s. 51-65.

Brooks, Cleanth/Warren, Robert Penn, *Fundamentals of Good Writing. A Handbook of Modern Rhetoric*, London: Dennis Dobson, 1952.

Cassirer, Peter, *Stilen i Hjalmar Söderbergs "Historietter"*, Acta Universitatis Gothoburgensis (Nordistica Gothoburgensia 5) Göteborg: Almqvist & Wiksell, 1970.

- *Stilistik & stilanalys*, Stockholm: Natur och kultur, (1986) 1993.

Claque (Anna-Lisa Wärnlöf), *Boken om Agnes*, Svensk Läraretidnings Förlag (Saga 456), 1963.

- "Så kom de till: Pella", *Skolbiblioteket*, Stockholm, 1965:2, s. 53-55.

Edström, Vivi, "Värderingar i ungdomsboken", *Ungdomsboken. Värderingar och mönster*, red. Vivi Edström och Kristin Hallberg, Stockholm: Liber Förlag, 1984.

Enkvist, Nils Erik, *Stilforskning och stilteori*, Lund: CWK Gleerup Bokförlag, 1973.

Ericsson, Anita, "Det svenska tidningskåseriet 1850-1900", *Press & Litteratur 2. Atta presshistoriska studier*, Lund: Litteraturvetenskapliga Institutionen, 1974.

- Furuland, Lars/Ørvig, Mary, *Ord och bilder för barn och ungdom, del 2 Utblick över barn- och ungdomslitteraturen. Debatt och analys*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1986.
- Furuland, Lars/Ørvig, Mary/Svensson, Sonja, *Ord och bilder för barn och ungdom, del 3 Ungdomslitteraturen*, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1994.
- Gullberg, Helge, *Kåsören Red Top. Berättarkonst, stil, språk*, Göteborg: Acta. Regiae Societatis Scientiarum Et Litterarum Gothoburgensis. Humaniora 19, 1982.
- Hallberg, Peter, *Diktens bildspråk. Teori, metodik, historik*, Akademiförlaget, Esselte Studium AB, 1982.
- Hygrell, Dorothea, *Att översätta komik. En undersökning av funktionsförändringar i tyska översättningar av svensk skönlitteratur*, akademisk avhandling, Uppsala: Almqvist & Wiksell International, 1997.
- Kärnell, Karl-Ake, *Strindbergs bildspråk. En studie i prosastil*, Uppsala: Almqvist & Wiksell, 1962.
- Lagercrantz, Rose, "Det är jag som är Pella!", *Expressen* 3/7 1993.
- "Lyckan att äga en bok", *Bokuppslaget* 1990:4, s. 13.
- Lundqvist, Aina, *Språklig anpassning. Syntaktisk analys av ett barnboks-material*, (efter doktorsavhandling 1988), Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis, (Nordistica Gothoburgensia 15), 1992.
- Lundqvist, Ulla, "Hur ser en 'ungdomsroman' ut?", *Läsning för barn. Orientering i dagens barnlitteratur*, 4:e omarbetade upplagan, red. Gunila Ambjörnsson och Margareta Strömstedt, Stockholm: BonnierFakta Bokförlag AB, 1983.
- Nationalencyklopedin*, trettonde bandet, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1993.
- tjugonde bandet, Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB, 1996.
- Nilsson, Stig, *Språkliga termer*, Stockholm: Natur och kultur, 1977.
- Persson, Lena, Förord till *Damkonfekt och salta bönor. Kvinnliga kåserier från Fanny Alving till Kajsa Olsson*, Bokförlaget Eva Bonnier, 1991.
- Peters, Birgit, *Gunnel Beckmans bildspråk*. D-uppsats i litteraturvetenskap vid Stockholms universitet, 1985.

- Regnéll, Hans, *Semantik. Filosofiska och språkvetenskapliga grundfrågor inom betydelseläran*, Stockholm, Göteborg, Lund: Läromedelsförlagen, (1958) 1971.
- Romberg, Bertil, *Studies in the Narrative Technique of the First-Person Novel*, Akademisk avhandling, Stockholm: Almqvist & Wiksell, 1962.
- Sayce, R.A., *Style in French Prose. A Method of Analysis*, Oxford: Oxford University Press, (1953) 1958.
- Strindberg, August, *Röda rummet. Skildringar ur artist- och författarelivet*, Stockholm: Albert Bonniers förlag, (1879) 1970.
- Sundström, Gun-Britt, "Nu kan det sägas!" *Ett jag-var-där-reportage från Journalisthögskolan*, Stockholm: Bonniers, 1970.
- Svenska Akademiens ordlista över svenska språket*, nionde upplagan, Stockholm: Svenska Bokförlaget/Norstedts, 1950.
- elfte upplagan, Stockholm: Norstedts förlag, 1986.
- Svensson, Sonja, "Ett släkte för sig. Om åldersbarriärer i den svenska ungdomsboken 1950-1975", *Kring den svenska ungdomsboken. Analys, debatt, handledning*, red. Ulla Lundqvist och Sonja Svensson, Stockholm: Natur och kultur, (1977) 1981.
- Teleman, Ulf/Wieselgren Anne Marie, *ABC i stilistik*, Lund: Gleerups, 1970.
- Wellek, René/Warren, Austin, *Theory of Literature*, New York: Harcourt, Brace and Company, (1942) 1949.
- Westin, Boel, *Children's Literature in Sweden*, Stockholm: The Swedish Institute, (1991) 1996.
- "Flickboken som genre", *Om flickor för flickor. Den svenska flickboken*, red. Ying Toijer-Nilsson och Boel Westin, Stockholm: Rabén & Sjögren, 1994.